

AZERBAJCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAJCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ

Azerbaycan-Çin ilişkilerinin Azerbaycan

basımına yansması (1994-1999)

Hazırlayan

Tükəzban Qasımova

1417.02007

BAKÜ 2018

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ
AZERBAYCAN-ÇİN İLİŞKİLERİNİN AZERBAYCAN
BASININA YANSIMASI(1994-1999)

Hazırlayan

Tükəzban QASIMOVA

1417.02007

Danışman

Araz ASLANLI

BAKÜ 2018

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

Kafedra “İqtisadiyyat və İşlətmə

TƏSDİQ EDİRƏM

“ ___ ” _____ 2018

BURAXILIŞ İŞİ ÜZRƏ VERİLMİŞ TAPŞIRIQ

“Türk Dünyası İşlətmə” fakültəsinin Beynəlxalq Münasibətlər
(Uluslararası İlişkiler) **ixtisası üzrə**

təhsil alan tələbəsi

Tükəzban Qasımova Cəlal

(adı, soyadı, atasının adı)

Diplom işinin rəhbəri

Araz Aslanlı

(adı, soyadı, atasının adı, elmi adı və dərəcəsi)

1. İşin mövzusu

Azərbaycan Çin İlişkilerinin Azərbaycan Basınına

Yansıması(1994-1999)

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti tərəfindən təsdiqlənsin

“ ___ ” _____ 2018 il

No

2. Tələbənin sona yetirdiyi işin kafedraya təhvil müddəti: 8ay

3. İşin məzmunu və həcmi (izahı, hesabı və eksperimental hissəsi, yeni təhlilə ehtiyacı olan müəssisələr) Özet, Giriş, Birinci bölüm, İkinci bölüm, Sonuç,

4. Buraxılış işi üçün lazımı materiallar

KAYNAKÇA

- “Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev Çin Ali Xalq Prokurorluğunun nümayəndə heyətini qəbul etmişdir”, (Azərbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev, Çin Cumhuriyet Savcılığı'ndan bir heyet kabul etmişdir), **Azərbaycan** gazetesi, 10 Ağustos 1999, s. 1.
- “Azərbaycan Dünya Gəzir”, (Azərbaycan dünyayı geziyor), **Azərbaycan** gazetesi, 10 Mart 1994, s. 2.
- “Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin Çin Beynəlxalq Ticarətin İnkişafına Yardım Komitəsində Çıxışı”, (Azərbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in Çin Uluslararası Ticaret Geliştirme Destek Komitesinde yaptığı konuşma), **Azərbaycan** gazetesi, 16 Mart 1994, s. 1.
- “Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Zati-Aliləri Cənab Heydər Əliyevə”, (Azərbaycan Halk Cumhuriyeti Başkanı, Ekselansları Sayın Haydar Aliyev'e), **Azərbaycan** gazetesi, 27 Mayıs 1999, s. 1.
- “Çin səfirliyinin qarşısında piket keçirildi”, (Çin büyükelçiliği önünde bir protestp düzenlendi), **Azadlıq** gazetesi, 25 Mayıs 1999, s. 7.
- “Çin Səfirinin Yardımı”, (Çin Büyükelçisinin yardımı), **Azərbaycan** gazetesi, 23 Şubat 1999, s. 3.
- “Çin mətbəxi zəngindir”, (Çin mutfağı zengindir), **Azadlıq** gazetesi, 5 Şubat 1998, s. 3.
- “Çin Xalq Respublikasında olmuşlar”, (Çin Halk Cumhuriyeti'nde bulundular), **Azərbaycan** gazetesi, 3 Eylül 1994, s. 2.
- “Çin beynəlxalq sənədlərə əməl etməlidir”, (Çin uluslararası belgelere uymalıdır), **Azadlıq** gazetesi, 1 Mart 1997, s. 2.

5. Qrafik materiallarının siyahısı dəqiq göstəricilərlə (vacib cədvəl, çertyojlar, yaxud qrafiklər, nümunələr və s.) 3 qrafik

6. Buraxılış işi üzrə məsləhətçinin soyadı, adı, atasının adı, elmi adı və dərəcəsi (diplom işinin ona aid olan hissəsini göstərməklə)

Dr.Nazim Ceferov

1. Bölüm (Kasım-Aralık 2017)
2. Bölüm (Aralık 2017)
3. Bölüm (Şubat-Mart 2018)

7. Buraxılış işinin təqdimi üzrə təqvim planı:

Sıra No	İşin hissələrinin adı	Qurtarma faizi (yerinə yetirmə) müddəti	İşin yerinə yetirilməsi	
			plan üzrə	faktiki

Buraxılış işinin rəhbəri _____
imza

Məsləhətçi _____
imza

Tapşırığı imza üçün qəbul etdim _____
(tələbənin imzası)

Tapşırığın qaytarılması tarixi “ _____ ” _____ **2018-ci il**

Qeyd 1. Buraxılış işi üzrə verilmiş tapşırıq 2 nüsxədən ibarətdir. Nüsxənin biri tələbəyə verilir, ikincisi kafedrada qalır.

2. Hazırlanmış buraxılış işini tapşırıqla birlikdə tələbə DAK təqdim edir.

BURAXILIŞ İŞİNİN PLANI

BİRİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN-ÇİN İLİŞKİLERİ

1.1 AZERBAYCAN-ÇİN İLİŞKİLERİNİN TARİHÇESİ

1.2 BAĞIMSIZLIĞIN İLK YILLARINDA (AYAZ MÜTELLİBOV VE
EBÜLFEZ ELÇİBEY DÖNEMİ)

1.3 HAYDAR ALİYEV DÖNEMİNDE İLİŞKİLER

1.4 İLHAM ALİYEV'İN DÖNEMİNDEKİ İLİŞKİLER

İKİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN MEDYASINDA ÇİN HALK CUMHURİYETİ

İMAJİ (1994-1999)

2.1 AZERBAYCAN MEDYASINDA AZERBAYCAN-ÇİN
İLİŞKİLERİ: EKONOMİK BOYUT

2.2 AZERBAYCAN MEDYASINDA AZERBAYCAN-ÇİN
İLİŞKİLERİ: SİYASİ VE ASKERİ BOYUT

2.3 AZERBAYCAN MEDYASINDA AZERBAYCAN-ÇİN
İLİŞKİLERİ: SOSYO-KÜLTÜREL BOYUT

SONUÇ

KAYNAKÇA

ÖZET

Azerbaycan-Çin ilişkilerinin tarihi eskiye dayanmaktadır. Doğu Asya ülkelerinin Batı ile uluslararası transit ticaret yolunun Azerbaycandan geçişi, Çin de dahil olmak üzere bu ülkelerle ekonomik, ticari ve kültürel ilişkilerin genişletilmesi için büyük fırsatlar sağlamıştır. Azerbaycan ve Çin İpek Yolu çerçevesinde etkileşimde bulunmuşlardır. Soğuk savaş döneminde büyük bir etkileşim olmadığı için bağımsızlık sonrası ilişkilerden bahsetmek daha uygun olur. Çin Azerbaycan açısından BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi ve dünyanın büyük ekonomik güçlerinden biri olması ile bağlı olarak, önemli olmuştur. Ayrıca, Çin, Doğu Asya ülkeleri içinde Azerbaycan ile ilişkilerde en büyük ilgiye sahip bir devlet olmuştur. Bu ülkenin Azerbaycan'a ve Hazar havzasına olan ilgisi doğaldır. Çünkü, gelişmekte olan Çin'e yönelik ana tehdit hammadde ve her şeyden önce enerji sıkıntısı olmuştur. Azerbaycan Çin açısından cazip ülkeler arasında yer almıştır. İlişkilerde toprak bütünlüğü vurgusu da dikkat çekmiştir. Sonradan ise, Çin, Kafkaslar, Hazar Havzası ve Orta Asya'da bir sıra projelere, özellikle TRACECA projesi çerçevesinde uygulanan Doğu-Batı projesine büyük ilgi göstermiştir.

Bu çalışmada Azerbaycan-Çin ilişkilerinin geçmişten günümüze doğru nasıl şekilde devam ettiğinin, inişli-çıkışlı ilişkilerin hangi sorunlarla karşılaştığının, bu sorunların nasıl çözüldüğünün araştırılması amaçlanmıştır. Araştırmada araştırma yöntemlerinden gazeteler kullanılmıştır. Araştırmamızın ana yöntemini gazete taraması teşkil etmiştir. Gazete bilgileri ışığında genel olarak bu dönemde ilişkilerin yüksek düzeyde olduğu, arada farklı eylemler

yaşansa da genel olarak dengeli politika yürütüldüyü sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan-Çin İlişkileri, dostluk, kültürel ilişkiler

İÇİNDEKİLER

TUTANAK.....	ii
ÖZET.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN-ÇİN İLİŞKİLERİ

1.1 AZERBAYCAN-ÇİN İLİŞKİLERİNİN TARİHÇESİ.....	2
1.2 BAĞIMSIZLIĞIN İLK YILLARINDA (AYAZ MÜTELLİBOV VE EBÜLFEZ ELÇİBEY DÖNEMİ).....	7
1.3. HAYDAR ALİYEV DÖNEMİNDE İLİŞKİLER.....	11
1.4. İLHAM ALİYEV'İN DÖNEMİNDEKİ İLİŞKİLER.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN MEDYASINDA ÇİN HALK CUMHURİYETİ İMAJI(1994-1999)

2.1 AZERBAYCAN MEDYASINDA AZERBAYCAN-ÇİN İLİŞKİLERİ: EKONOMİK BOYUT.....	34
2.2 AZERBAYCAN MEDYASINDA AZERBAYCAN-ÇİN İLİŞKİLERİ: SİYASİ VE ASKERİ BOYUT.....	43
2.3 AZERBAYCAN MEDYASINDA AZERBAYCAN-ÇİN İLİŞKİLERİ: SOSYO-KÜLTÜREL BOYUT.....	49
SONUÇ.....	53
KAYNAKÇA.....	55

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik1: Haberlerin İçeriği Bakımından Dağılımı.....	53
Grafik 2: Haberlerin Niteliğine Göre Dağılımı.....	53
Grafik3: Alt Başlıklar Bağlamında Haberlerin Niteliğine Göre Dağılımı.....	54

KISALTMALAR LİSTESİ

AGIT Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

BM Birleşmiş Milletler Teşkilatı

ÇHC Çin Halk Cumhuriyeti

M.Ö Milattan Önce

s. Sayfa numarası

S Sayı

SOCAR Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi

SSCB Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği

TRACECA Avrupa Kafkasya Asya Ulaştırma Koridoru

GİRİŞ

Azerbaycan ve Çin arasındaki ilişkiler, Tarihi İpek Yolu çerçevesinde eski zamanlara dayanıyor. Bununla birlikte, Sovyet döneminde bu ilişkiler, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin Çin ile işbirliği çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. İstisna hal vardır ki, Eylül 1920'de Bakü'de düzenlenen Doğu Milletler Birinci Kongresi'ne Çin'den temsilcilerin gelişi buna örnektir. Bu dönemde sağlıklı bir ilişki olmamıştır. Ama Sovyetler Birliği'nin dağılması zamanında Çin bölge için hazırlıklara başlamış, sürecin tamamlanmasından sonra ise diğer Güney Kafkasya ülkeleriyle beraber Azerbaycan'la da ilişkiler kurmaya teşebbüs etmiştir. Devlet yapılanması sürecinde en önemli adım bir devlet olarak tanınmak, uluslararası sistem içerisinde varolan devletlerle ve özellikle de büyük güçlerle çokboyutlu ilişkiler geliştirmek, sistem içerisinde yer alan önemli uluslararası örgütlere üye olmak ve sistem çerçevesinde gelişimini sağlamak olmuştur. Bu konuda Azerbaycan-Çin ilişkilerinde atılan en büyük adım 7-10 Mart tarihlerinde Haydar Aliyev'in Çin Halk Cumhuriyeti'ne ziyareti olmuştur. Ziyaret zamanı diplomatik ilişkilerin geliştirilmesiyle birge ekonomik alanlardada bir çok anlaşmalar imzalanmış ziyaretden memnuniyet belirtilmiştir. Bu dönemden sonra genellikle ilişkiler müsbet yönde cereyan etmiştir.

Çalışma 2 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Azerbaycan-Çin ilişkilerinin eski dönemlerden günümüze kadar geçtiği yol belirtilmiştir, 2. bölümde ise 1994, 1997, 1998, 1999. yıllar döneminde bu ilişkiler Azerbaycan medyasında nasıl imaj yarattığı ile bağlı gazetelerle araştırma aparılmıştır. Araştırmada ilişkilerin niteliği, yaranan sorunlar, karşılıklı öncelikler ve günümüzdeki durum anlatılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN-ÇİN İLİŞKİLERİ

1.1. AZERBAYCAN-ÇİN İLİŞKİLERİNİN TARİHÇESİ

Çin, Orta ve Doğu Asya'da büyük bir devlet gibi dünyanın her yerinde yeri, konumu ve etkisi olarak her zaman dikkat çekmiştir. Aralarındaki mesafeye rağmen, Azerbaycan ile Çin arasındaki ilişki eski tarihi köklere sahiptir. İki ülke arasındaki ilişkilerin oluşumu çağımızdan öncelere gidip çıkıyor. Bu ilişkilere işaret eden çeşitli bilgiler sözlü halk edebiyatı örneklerimizde, klasik eserlerimizde ve ayrı tarihsel kaynaklarda bulunabilir.

M.Ö. II. yüzyılın başından itibaren Doğu Asya ülkelerinin Batı ile uluslararası tranzit ticaret yolunun Azerbaycandan geçişi, Çin de dahil olmak üzere bu ülkelerle ekonomik, ticari ve kültürel ilişkilerin genişletilmesi için büyük fırsatlar sağlamıştır. Bu yol 1868-1872 yıllarında Çin'e seyahat eden Alman coğrafyacı Ferdinand Fon Rixthofen "İpek Yolu" adlandırmış ve tarihte bu isimle kalmıştır.

Kervan yolu Çin'in başkenti Çanqan'dan başlayıp Azerbaycanı, Tacikistanı, Özbekistanı, Moğolistanı, Hindistanı, Japonyanı ve başka devletleri geçib uzanıyordu (Qaraca, 2011).

Bazı bilimsel ve teknolojik innovasiyalar dahil barut, manyetik pusula, baskı tezgahı, müzik aletleri, ipek, seramik ve boya malzemelerinin Doğu'dan Batı'ya taşınması İpek Yolu'nun vesilesiyle hayata geçirilmiştir. On altıncı yüzyıla geçtiği ülkelerin hayatında önemli bir rol oynamış ve ilişkilerinin gelişmesine büyük bir ivme kazandırmıştır.

Bu dönemde işlerini iyi bilen doktorlar Azerbaycan'a davet ediliyordular. Örneğin, o zaman Çin'den gelmiş elli deneyimli doktorun Tebriz'de çalıştığı biliniyor, bunların her birinin 5 ya da 10 kişilik bir öğrencisi

vardı. Hulaku doktorları Kazan khan'ı tedavi ederken, diğerleri çoğunlukla Çinli doktorlar tarafından tedavi edildi. Kazan Han'ın kendisi Çin tıbbı yöntemlerini yakından tanımaktaydı. Çin ile kültürel ilişkilerin yoğun gelişimi dönemi XIII-XV yüzyıllara dayanıyor ve daha da devam ediyor. XVII. Yüzyılın ilk yarısının tanınmış Türk gezgini Evliya Çelebi'nin 1647'de Bakü'ye seyahat sırasında verdiği bilgiye göre, Çin ile bu ülke (Azerbaycan) arasındaki ilişki her zaman var olmuştur. Ortaçağ alimleri Vessaf, Hamdullah, Kazvini ve diğerlerinin Çin-Azerbaycan kültürel bağlarının varlığını doğrulayan birçok kaynağı vardır.

XV-XVI yüzyıllarda Azerbaycan Çin kültür ilişkilerinin tezahürü Azerbaycan sanatında gözlenmiştir. Örneğin, Absheron'un Shuvalan köyündeki mezar taşlarından birinin üstündeki Derbent'in mimari anıtları, XV-XVI yüzyıllarında Azerbaycan-Çin kültürel ilişkilerinin tezahürü Azerbaycan motifleri temelinde oluşturulmuştur ki, bu da Çin-Azerbaycan kültürel iktiqasının en açık örneklerinden biridir. On altıncı yüzyılın Azerbaycan minyatürleri, Sultan Muhammed Tabrizi, Mirza Ali, Muzaffar Ali, Mir Seyid Ali, Ağa Mirek de Çin sanatından etkilenmiştir. Kreasyonlarında kaya, bulut, insan ve kıyafetlerin tasvirini tanımlamak için Çin motiflerini kullandıkları açıktır.

Kaynaklar, eski ve orta çağda Azerbaycan ve Çin arasındaki politik, diplomatik ilişkilerin dinamik olarak ilerlediğini göstermektedir. Azerbaycan arazısında mevcut olmuş devletlerle Çin arasında bilim, tip alanında ilişkilere dair çok sayıda veri bulunmaktadır. Azerbaycan ile Çin arasındaki ilişkilere dair çeşitli gerçekler zengindir. Bu gerçeklerden biri gibi 1904'te, Çinin şimdiki Dalyan şehrinde başlamış Rus-Japon savaşında Azerbaycan askerlerinin, birkaç yıldan sonra Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin Milli Ordu kurucuları olacak generallerimizin katılımını hatırlamak yerine düşer.

Aynı dönemde, Çin, Dalyan şehrinin idari bölgesi Lyuyşu'yu sözleşmeyle Çarlık Rusya'sına 25 yıllığına kiraya vermişti. Çarlık Rusyası bura demiryolu çekmiş ve Japonya ile başlaması beklenen bir savaş için önceden tedarik görmüştü. 26 Ocak 1904'te (yeni takvim ile 9 Şubat'ta) Japon ordusu gece aniden saldırıya geçerek rusların Port Arthur donanmasındaki zırhlı “Retvizan”, “Sesarevic” gemilerini ve “Pallada” kruvazörünü patlattı. Bu 332 günlük Rus-Japon Savaşı'nın başlatılması için bir kıvılcım oldu.

Port-Arthur Kalesi için yapılan savaşlarda görkemli Azerbaycan askerleri Eliağa Şıxlinski, Semed bey Mehmandarov, Kazım Mirze Qacar, Esed bey Talıxanov, İlyas bey Ağalarov, Geray bey Vekilov, Hüseyin xan Naxçıvanski, Eliqulu Mirze Qacar, Ebdürrehman Qurbanov, Celaleddin Musayev, Ağababa Sadıqov, Feyzulla Mirze Qacar, Zülfüqar bey Bağırbeyov ve başkaları da merdtiklə vuruşarak yüksek askeri rütbeler almıştırlar.

Azerbaycan-Çin ilişkileri Sovyet döneminde özel bir sırayla gelişti. Bu, önceki tarihsel dönemlerden farklı olarak, Çin ile olan kültürel ilişkilerin gelişim çizgisinin, Sovyet devletinin özel politikası ve ikili işbirliği bağlamında derinleşen ilişkiler çerçevesinde sürdürülmesinden kaynaklanıyordu. Azerbaycan SSCB'nin bir parçası olarak, ümumdevlet politikasıyla Çin ile kültürel işbirliği geliştirmeye çalıştı. Eylül 1920'de Bakü'de düzenlenen Doğu Halkların Birinci Kongresi'nde Çin'den temsilcilerin katılımı iki ülke ile - Sovyet Azerbaycan ve Çin yeni bir tarihsel bağlamda - kültürel ilişkilerin kurulmasında çok önemliydi.

Azerbaycan ile Çin arasındaki ilişkilerin Sovyet döneminden bahsederken, İkinci Dünya Savaşı sırasında Çin'in çoğunluğunu işgal eden Japonya'nın SSCB'ye karşı Uzak Doğu'da apardığı savaşlar sırasında Sovyet ordusunda savaşan Azerbaycan askerlerinin ve

subaylarının cesaretinden bahsedilmeye değeri. Japonlar bu savaşlarda yenildikten sonra Çin'de ulusal kurtuluş hareketi başladı. Japon birlikleri ülkeyi terk etti. Çin, SSCB'ye yakın olan Mao Tzedunun ve ABD'nin desteklediği Çan Kayşi tarafından kontrol edilen iki kısma ayrıldı. 1949'da Mao kazanarak Çin Halk Cumhuriyeti'ni ilan etdi ve Çan Kayşi Tayvan'a kaçtı. Bu gerçekleri hatırlamadaki amacımız, azerbaycanlıların Çin'in kurtuluşuna ve devletliğin güçlenmesine katkısını tarihsel bakış açısından esaslandırmaktır.

Emperyalist güçlere karşı savaşan Çin halkı ve devletinin çıkarları Sovyet devletinin çıkarlarıyla örtüştüğü için, Sovyet rejimi, diğer cumhuriyetlerin edebi ve sanat hadimleri gibi, Azerbaycanlı sanatçıların Çin'e olan ilgisini güçlendirmenin ana görevlerinden biri olarak öne sürdüler. Bu ideolojik ve kültürel bir politika olmasına rağmen, Azerbaycanlı yazarlar bu konuya başvurarak büyük Çin halkına samimi duygularını dile getirdiler. Görkemli şairlerin - Rasul Rza'nın, Süleyman Rustam'ın, Huseyn Huseynzade'nin yaratıcılığındaki şiirler bunu kanıtıyor.

Sovyet döneminde, Çin-Sovyet Dostluk Toplumunun yerel şubesi çizgisiyle Azerbaycan-Çin kültürel işbirliğinin düzenlenmesi gerçekleştirildi. Bu toplumun çizgisiyle, Azerbaycan ve Çin arasında kültürel ilişkilerin işbirliği düzeyinde geliştirilmesi için, renkli formlar ve yöntemlerden kullanılmıştır. Karşılıklı kültürlerin tanışlığı amacıyla ortak geziler, yaratıcılık ezamiyetleri bu tür tedbirlerden idi. Artık 50'li yıllardan itibaren, Çin-Sovyet dostluğu çizgisiyle Çin yazarları ve sanat figürleri Azerbaycan'da yaratıcı çalışmalarda yer almışlar. Bu tür görüşler sistematik ve sürekli olarak devam ediyordu. Sürekli olarak Azerbaycan'ı ziyaret eden Çinli kültürel hadimlerin temsil heyetleri, iki ülke arasındaki kültürel ve edebi ilişkilerin daha da genişlemesi için

elverişli koşullar yaratmışlar. Eski Çin yazar Ke junp'un Bakü'ye geldiği 1954 ilkbaharında, Azerbaycan Sovyet Yazarlar Birliği'nde cumhuriyyetin şair ve yazarları ile tanışmış ve halk şairi Samad Vurgun ile arkadaşlık kurmuşdur.

50'li yıllarda Çin ile kültürel işbirliğinin geliştirilmesinde qastrol turlarının rolü de vurgulanmalıdır. O zamanlar Çin'deki konser salonlarında müzikal çalışmaları yapıldığı için, Azerbaycan bestecilerinden H. Hajibeyov, G.Garayev ve F. Amirov'un eserlerini çok iyi biliyordular. 1952'de Sovyet sanat ustaları heyetinin terkinde Çin Halk Cumhuriyetine giden Cumhuriyyetin halk artisti Raşit Behbudovu Çinliler şenlikle karşılamış ve yaratıcılığını övmüşdürler.

Anlaşmalara göre, Çin Halk Cumhuriyeti'nden çeşitli uzmanlar Bakü ve Sumgayit'teki sanayi işletmelerinde eğitilmişlerdir. Aynı zamanda, Azeri uzmanları Çin'in petrol yataklarının keşfine, Çin'de inşa edilen Anşyan Metalurjik Kombinasyon inşasına aktif olarak katılmışdırlar.

1955 yılında Çin Halk Cumhuriyeti Politeknik Enstitüsü mezunları, Bakü Petrol İmalı Tesisi'nde üretim deneyimlerini başarıyla tamamladılar. Bu bilimsel ilişkilerin, iki ÷lke arasındaki dostane ilişkilerin değişimi üzerinde de önemli bir etkisi oldu.

Kültürel ilişkilerin geliştirilmesi sürecinde, 1958'in sonunda, Azerbaycan şarkı ve Dans ansamblının, HC'ye qastrol yolculuğunu vurgulamak önemlidir. Pekin ve Çin'in diğer büyük şehirlerinde ansambl bir çok ilginç konserler vermişdirler. Çin'in müzik kamuoyu ve halk, Azerbaycan'ın sanatçılarına ve onların yüksek profesyonelliğine hayret ediyordular. Gerçekler, bir kez daha, Azerbaycan-Çin ilişkilerinin tarihinin eski çağlara ulaşmış olsada, ancak Sovyet devleti döneminde, karşılıklı yararlı işbirliğine dayanarak bu alanda 27 zengin deneyime sahip olduğunu kanıtlıyor. Ancak, Azerbaycan'ın Çin ile işbirliği

konusunda bağımsız bir karar verme ya da bu ilişkilerin önceliklerini belirlemeye yönelik bir yetkisinden yoksun bırakıldığı gerçeğini de vurgulamak gerekir. Diğer yabancı devletlerde olduğu gibi, Çin'le de ilişkiler “merkez” tarafından kontrol ediliyordu.

1.2. BAĞIMSIZLIĞIN İLK YILLARINDA (AYAZ MÜTELLİBOV VE EBÜLFEZ ELÇİBEY DÖNEMİ)

Sovyetler Birliği dağıldıktan ve eski İttifak cumhuriyetleri bağımsızlık elde ettikten sonra Çin, Güney Kafkasya ülkeleri ile ilişkilerini yeniden kurmaya başladı. Bu meyil geleneksel olarak halkların ve devletlerin ulusal çıkarlarının "en adil, en objektif temsilcisi", "yeni dünya düzeninde tek kutuplu ABD hegemonluğunun en büyük opponenti" rolü ile meydana çıkan Çin'in onun için yeterince çekici region sayılacak Avrasya coğrafyasındaki devletlerin güvenini kazanma politikasının bir parçasıydı . Çin bölgeyi iyice inceleyerek onun hammadde kaynaklarına, ulaşım ve iletişim olanaklarına, satış pazarlarına dahil olmanın ve bölgede temsilciliğin özel stratejisini hazırladı. Resmi Pekin Uzak Doğu'nun (Rusya), Orta Asya ve Hazar bölgesinin zengin petrol ve gaz yataklarına, teknoloji, yatırım ve satış pazarlarına, aslında, hiçbir zaman kayıtsız olmamıştır. SSCB'nin çöküşünden sonra ise Çin bu bölgedeki çıkarlarını gerçekleştirmekten dolayı Rusya, Kazakistan, Özbekistan, Azerbaycan, Türkmenistan gibi devletlerle ilişkilerini iyileştirmeye, kendisinin uluslararası haklarını ve ulusal güvenlik sorunlarını korumak alanında bu devletlere destek vermeye, yardım etmeye özellikle meyil göstermiştir. Çin bu ülkelerin bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün, egemen devlet haklarının uluslararası alanda korunmasına kapsamlı destek vermekten çekinmemiş, onlarla ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkileri genişletmeye can atmıştır.

Azerbaycan Çin ilişkileri daim iki devlet için önemli olmuştur. Azerbaycan bağımsızlık kazandıktan sonra dış politikasının başlıca öncelikleri şunlar idi: bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün sağlanması. Bu dönemde Azerbaycan hem bağımsızlığın elde tutulması ile bağlı, hem de Rusya desteği ile Ermenistan'ın işgalci saldırılarından sıkıntı yaşamakta idi. Bu bakımdan, Çin ve Azerbaycan ilişkileri büyük öneme sahip olmuştur. Çin Azerbaycan için bir çok taraftan önemli olmuştur. Öncelikle dünyanın en güçlü devletlerinden biri olan Çin'e, Azerbaycan'ın ekonomik ve askeri potansiyeli açısından gereği vardır. Öte yandan, Çin BM Güvenlik Konseyi'nde daimi üyedir ve toprak bütünlüğü, sınırların güc kullanımı ile bağlı konularda hassastır ki, bu da Dağlık Karabağ sorununda destek ala bilmemize yardımcı olmuştur. Azerbaycan da karşılıklı şekilde Çin için büyük önem taşımıştır. Soğuk Savaş bittikten, tek kutuplaşma ortaya çıktıktan sonra Çin'in bu konudaki endişesi dış politikasına açıkça yansımıştır.

Çin bakımından, varlığa yönelik olan tehditleri sınırlanmak veya ortadan kaldırılmak, gelişmek ve büyümek için ihtiyacı olan kaynakları daha çabuk elde etmek, bölgesel gücünü güçlendirerek küresel güç olmakla ilgili konuda iddialı hale gele bilmek, bu doğrultuda uluslararası sistemde olan yapını değiştirmek ve çok kutupluluğun yaranmasını sağlamak ilk hedefler arasında olmuştur. Çin'in Azerbaycan'la bağlı politikası da bu çerçevede gelişmeye başlamıştır.

Çin bakımından SSCB'nin çöküşü zamanında, Güney Kafkasya devletleri ve Azerbaycan'la ilişkiler bu sebeplerden dolayı hususen önemliydi:

1) Bölgeden ve bölge üzerinden kendisine yönelebilecek tehditleri (özellikle, ABD'nin Çin'i kuşatma girişimlerini ve Çin'in toprak bütünlüğüne yönelik girişimleri) sınırlandırmak;

- 2) Bölge ile ilişkilerini üçüncü ülkelerle ilişkilerinde pazarlık aracı olarak kullanmak;
- 3) Küresel güç olma yolunda yeni bir pazara ve genel olarak ekonomik çıkar alanına sahip olmak;
- 4) Bölgedeki enerji kaynaklarına ulaşarak kendisi için kaynak çeşitliliği sağlamak(Aslanlı ve Memmedli, 2016, 143).

Bu nedenlerden başka, 11 Eylül ABD'nin saldırısınının ardıyca Güney Kafkasya (hususan Azerbaycan) güzergahını Orta Asya'ya girmek için kullanması Çin'in bölgeye merakının artmasına yol açtı. Bundan başka Mahmud Ahmedinejad döneminde Azerbaycan politikası İran'a yönelik askeri müdahale senaryoları ve kuşatılmasına dair geniş tartışmalardan dolayı Çin'in ilgi alanında idi. Farklı sebeplere göre, ama özellikle hammadde (petrol) tedarikçisi olarak büyük önem taşıyan Çin, İran'la bağlı olarak yapılacak eylemlere dikkatli yaklaşmıştır. Bu bağlamda Azerbaycan'ın sıklıkla hatırlandığı unutulmamalıdır (hususan Azerbaycan İsrail ve ABD ilişkileri ile ilgili olarak). Bunun yanı sıra, bölge Doğu-Batı koridoru ve hususan TRACECA çerçevesine göre taşımacılık alanında da Çin bakımından her zaman dikkat merkezinde olmuştur.

1991 yılında Azerbaycan'da bağımsızlık kurmak ve Cumhuriyette egemenliği ilan etmek, Çin devleti ile olan ilişkilerin yeniden inşasını sağlamıştır. SSCB'nin dağılmasından sonra yaranan başka devletler gibi, Azerbaycan'ı da Çin bir müddet sonra tanıdı . 27 Aralık 1991'de bununla ilgili Qian Qichen resmi bir telgraf Azerbaycan'ın Dışişleri Bakanlığı'na ilettili. Karşılaştıracak olursak Azerbaycan'ın bağımsızlığı 9 Kasım 1991'de Türkiye, 25 Aralık 1991'de ise Azerbaycan'dan fazla hoşnut olmayan İran'la, ABD tarafından tanınmıştır. Fakat Çin'in bir çok Avrupa devletini öncelediğini belirtmeliyiz (örneğin, 31 Aralık 1991'de

Almaniya, 2 Ocak 1992'de ise Fransa Azerbaycanın bağımsızlığını tanımışdı.).

2 Nisan 1992'de ülkelerin bir-birleriyle diplomatik ilişkileri kurulmuştur. Bu nedenle, Çin'in Moskovadaki Büyükelçisi Wang Jinging, 2 Nisan 1992'de Bakü'ye gelmiştir. Bakü'de, Wang Jinging ile Hüseynağa Sadıgov, Azerbaycan Çin arasında ilişki kurmak üzerine bir çok belge imzalamıştır. Bu zaman kesimi, ülkeler arasındaki diplomatik ilişkilerin başlangıcı sayılıyor.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde ÇHC Büyükelçiliği Ağustos 1992'de açılmış ve 1 Aralık 1993'te ilk büyükelçi atanmıştır. 3 Eylül 1993 tarihinde Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi, ÇHC Büyükelçiliği'ni Azerbaycan Cumhuriyeti'nde açma kararı almıştır. 5 mart 1993 yılında Çin'in Azerbaycan'daki ilk Büyükelçisi Xia Şuyuan Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ebulfez Elçibeye güven mektubu göndermiştir.

Azerbaycan ile Çin'in yetkilileri farklı alanlarda bir araya gelmişler. 16 Nisan 1992'de, BM Asya Pasifik Ekonomik ve Sosyal Konsey 48. Oturum nedeniyle birlikte olan Hüseynağa Sadıgov ve Qian Qichen ilişkilerin geliştirilmesi üzerine konuşma yapmışlardır. 25 Eylül 1992'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda benzer toplantı Tofiq Gasımov ve Qian Qichen tarafından yapılmıştır.

Bölgesel politikadaki önemli noktalardan biri, Güney Kafkasya devletleriyle ilişkileri geliştirme arzusu, hususıyla Azerbaycan'a odaklanması idi. Ancak, ilk yıllarda Azerbaycanla Çin'in ilişkileri sorunluydu. Azerbaycan'ın "Doğu Türkistan" söylemleri ve politikaları Çin için çok endişe verici olmuştur. "Doğu Türkistan" ifadesi ve eylemlerinden ötürü, Çin'in Ermenistan ile yakınlaşması başlamış, Ermenistan'a füze satmıştır.

1.3. HAYDAR ALİYEV DÖNEMİNDE İLİŞKİLER

Büyük lider Haydar Aliyev'in iktidara dönüşünden sonra, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin dünya siyasetinde faaliyete geçmesiyle Çin ile ilişkilerin yükselişinin yeni aşaması başladı. Çin, Elçibey dönemindeki milliyetçi politikanın kaldırılmasından memnun kalan devletlerden biri idi. Haydar Aliyev konuyla ilgili artık zaman harcamadan doğru adımları attı. 25 Aralık 1993'de Tamerlan Garayev Çin Büyükelçiliğine atandı. Bu, Haydar Aliyev'in konuya ne kadar dikkat ettiğini gösteriyor. 12 Ocak 1994'te, Tamerlan Garayev, ÇHC'nin Devlet Başkanı olan Jiang Zemin'e güven mektubu sundu.

Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in Mart 1994'te ÇHC-ye ziyareti, ülkeler arasındaki ortaklığın her alanda genişlemesinde eşi görülmemiş rol oynadı. Siyasi ilişkilerin temelini ülkelerin toprak bütünlüğü, egemenliğin tanınması ve korunması oluşturmuştur. Bildiğimiz gibi, Çin'de 1949'dan beri bir Tayvan sorunu vardı. Tayvan 25 devletle diplomatik ilişkiler kurdu. Çin'de Tayvan'ın iddiaları ve Ermenistan'ın Azerbaycan'a yönelik saldırısı Azerbaycan'ı ÇHC'ye yakınlaştırdı. Bu açıdan bakıldığında, Çin ve Azerbaycan stratejik ortaklar haline geldi. Çin'in diğer bölgelerinde de ayrılıkçı hareketler vardı.

Görüşmelerde seçkin devlet adamı Haydar Aliyev Ermenistan'ın tecavüzü ve bu tecavüzün ağır sonuçları hakkında geniş bahsetmiştir. Çin tarafının Azerbaycan Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünü tanıdığını ve sorunun barış yoluyla kısa sürede çözümüne taraftar olduğunu beyan etmesi yolculuğun en büyük sonucu olarak algılanmalıdır.

Haydar Aliyev'in 1994 mart ayının 7-10-da Çin'e ziyareti sırasında Pekin'de düzenlenen basın toplantısında yaptığı açıklama iki ülke arasında ilişkilerin kapsamlı ve başarıyla gelişeceğini gösteriyordu. Öyle ki, Başkan yolculuğun ikinci günü yaptığı açıklamada bildirmişti: "Çin

Halk Cumhuriyeti'nin bağımsız gelişme yoluna kadem koymuş ülkelerin kaderi ile ilgili pozisyonu konusunda, devletlerin toprak bütünlüğü, sınırların dokunulmazlığı, egemenlik, bağımsızlık konularında tutum ve görüşlerimizin tamamen uyduğunu ortaya çıkardık". Seferin önemli sonuçlarının analizi ile ilgili Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in beyanları dünya kamuoyunun büyük ilgisini çekmiştir. İmzalanmış belgeler hakkında verilmiş açıklamalar ikili ilişkilerde yeni bir aşamanın başlanmasını gösteriyordu: "Biz Çin Halk Cumhuriyeti Başkanı ve ben ülkelerimiz arasında işbirliğinin prensipleri hakkında deklarasyon imzaladık. Devletlerarası ilişkiler konusunda yedi belge imzalandı. Bu belgeler Çin ile Azerbaycan arasındaki ilişkilerin gelecekteki gelişimini belirliyor. " (1994).

Ayrıca, basın toplantısında Başkan Azerbaycan'ın başlıca sorunu olan Ermenistan'ın saldırısının sonucunda oluşturulmuş Dağlık Karabağ sorununun çözümünde ÇHC BM Güvenlik Konseyi çerçevesinde ilkesel ve adil tutum tutuyor diye de kaydetmiştir.

Haydar Aliyev ÇHC Cumhurbaşkanı Tszyan Tszemin, Başbakan Li Pen ile resmi toplantılar düzenlemiş, ilişkilerini daha da güçlendirmiştir.

Cumhurbaşkanı'nın ÇHC-ye yaptığı ziyaret çerçevesinde, ikili işbirliğine ilişkin 10 önemli belge imzalandı - dostluk ilişkilerin temelleri üzerine ortak bir bildiri , turizm, sermayelerin teşviki ve karşılıklı korunması, bilimsel-teknik, kültürel, hava iletişimi, sağlık ve tıp bilimi, kinematografi, radyo yayıncılığı ve televizyon alanlarında işbirliğine dair protokol imzalandı. ÇHC Azerbaycan'a 60 milyon yuan miktarında emtia krediti ayırdı. İki ülke arasındaki ekonomik işbirliğinin genişletilmesinin önemi vurgulandı.

9 Mart'ta Haydar Aliyev, Pekin'de Uluslararası Ticaret Geliştirme Yardım Komitesi'nde konuşma yaptı. Çıkışta iki ülke arasında tarihi

ilişkiler, Azerbaycan'ın coğrafi-siyasi konumu, tarihi, problemleri, Ermenistan'ın işgali ve savaşın yarattığı zorluklar, aynı zamanda Azerbaycan'ın her yönden gelişme imkanı ve perspektivlerinden geniş söz açmıştır. Cumhurbaşkanı, bu ziyaretin ilk buluşma ve tanışma olduğunu, ancak Azerbaycan'ın Çin ile işbirliği yapma isteğinin büyük olduğunu belirtti. Devlet başkanı, Uluslararası Ticaret Geliştirme Yardım Komitesi ile doğrudan irtibat kurulmasının yanı sıra, ilgili şirketler ve firma yöneticileri ile iletişim kurulmasını önemli hadise gibi kıymetlendirmiştir.

İki ülke arasındaki karşılıklı ilişkilerde yeni bir dönemin başlangıcını koyan bu ziyaret, tarihi öneme sahipti. Almatı'daki gazetecilere yaptığı konuşmada Haydar Aliyev, Bakü'ye kayıttığında ziyaretin sonuçlarını şöyle açıkladı: "Çin Halk Cumhuriyeti'ne yaptığımız ziyaretin tarihi olay olduğunu düşünüyorum. Çin ve Azerbaycan arasında bu düzeyde hiçbir zaman bir ilişki olmamıştır. Doğrudur, tarihsel olarak kurulan ilişkiler, "Büyük İpek Yolu" vb. hatırlıyoruz. Şimdi, yoğun bir devletlerarası ilişkiler kurulması, Azerbaycan Cumhuriyeti için büyük bir olaydır". Azerbaycan Cumhurbaşkanının ÇHC'ye ziyaretinin tarihi önemi vardı. Bu ziyaret iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi için temas noktalarının aranarak belirlenmesinde ve ilişkilerin yeni işbirliği yönüne erişimine ortam yaratmakla ikili ilişkilerin gelişmesinde yeni aşama açıyor, ilişkilerin gelecek perspektiflerinin belirlenmesine olanak veriyordu. Bununla ilgili Haydar Aliyev diyordu: "... Azerbaycan ile Çin gibi büyük devlet arasında yüksek düzeyde ilişkiler kurulmuş ve ilişkilerimizin daha da başarıyla gelişmesi için perspektif açılmıştır. Biz buna büyük önem veriyoruz, çünkü Çin Halk Cumhuriyeti dünya ekonomik sisteminde önemli bir yer tutar, uluslararası hayatta ve dünya

siyasetinde büyük bir üne sahiptir, BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesidir..."(Azərbaycan gazetesi, 1994).

Belirtmek gerekir ki, Çin Azerbaycan'ın bağımsızlığını henüz 1991 yılında tanımamasına rağmen, iki devlet arasındaki ilişkiler 1994 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in Çin'e resmi temaslarının ardından şekillenmeye başladı. İlk aşamada, ticari ilişkileri tekstil ve ev aygıtlarından ibaret olsa da, sonradan Çin kendisinin enerji sağlanmasının diversifikasyonuna ulaşmak için Azerbaycan'ın ham petrolüne ve doğalgazına ilgi gösteriyordu.

1994 14 Mayıs'ta Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti ve Çin Halk Cumhuriyeti hükümeti arasında ÇHC den Azerbaycan Cumhuriyeti'ne mallar gönderilmesi için devlet kredisi tahsisi konusunda anlaşma imzalandı.

1994 Eylül Ümumçin Halk Yabancı Ülkelerle Dostluk ve Kültürel İlişkiler Derneği daveti ile "Azerbaycan dünyası" Uluslararası İlişkiler Merkezi Başkanı Nebi Xəzri başta olmak üzere aydınlardan oluşan bir grup ÇHC'de seferde olmuş, karşılıklı olarak kültür ongünlüklerinin geçirilmesi, takas seferlerinin düzenlenmesi hakkında mutabık yapıldı. Aynı zamanda, görüşmede Çin'in Dalyan şehri ile Bakü şehirlerinin kardeşleşmesi ile ilgili teklif de ileri sürülmüştür. Toplantı sırasında tartışılan konular 1995 yılında Çin heyetinin Bakü ziyareti ile çözüldü.

Nisan 1996'da Çin'den Azerbaycan'a ilk yüksek düzeyde bir ziyaret gerçekleştirmiştir. 17-18 Nisan 1996'da Azerbaycan'a Çin'in Dışişler Bakanı olan Qian Qichen gelerek, Haydar Aliyev, Devlet Başbakan; Fuad Guliyev, Devlet Dışişleri Bakanı Hesen Hesenov, ve Meclis Başkanı Resul Guliyev'le görüşmeler yapmıştır. Görüş zamanı Çin Azerbaycan'a toprak bütünlüğüyle bağlı konuda desteklediğini

bildirmiştir. Azerbaycan Parlamentosu'su 22-26 Aralık 1996'da Çin'e, Çin Parlamento'su 27-30 Ağustos 1997'ta Azerbaycan'a gelmiştir.

Bir sonraki adım, 30 Ağustos 1997'de Ümumçin Halk Temsilcileri Meclis başkan yardımcısı Van Binsyan'nın ziyaretiydi. Görüşmeler ağırlıklı olarak ticaret ile ekonomik ilişkilerin genişlemesine odaklandı. Her iki taraf da ekonomik ilişkileri genişletmekle ilgileniyordu. Bu niyet 1998 Haziran 18'de Bakü'de Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasında Çin'in Azerbaycan'a indirimli kredi vermesi konusunda çerçeve anlaşmasının imzalanması ile sonuçlandı.

1998 8 Eylül Bakü'de Haydar Aliyev'in girişimi ile Büyük İpek Yolunun berpası üzere TRACECA programı çerçevesinde Avrupa ve Asya devlet başkanlarının zirve görüşü konulu uluslararası konferans da ilişkilerin gelişmesini sağlayan olaylardan biriydi.

Bu dönemde yaşanan en önemli gerilim, Mayıs 1999'da yayınlanan Çin'in Ermenistan'a "Tayfun" füzelerini satma meselesi olmuştur. 3 Haziran 1999 tarihinde Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı konuyla ilgili sert bir açıklama yapmıştır. Başlangıçta Çin tarafı konudan habersizmiş olduklarını bildirmiş, özel bir şirketin yaptığını belirtmiştir. Tamerlan Garayev, tepki gösteren zaman, "silahlardan isterseniz size de sata biliriz" diye Çin yetkilileri bildirmiştir.

2000 yılının Haziran ayında Ümumçin Halk Temsilciler Toplantısı Daimi Komite'sinde Başkan olan Li Pen Azerbaycan'a geldiği sırada ÇHC-in Azerbaycan'daki Büyükelçiliği'nin açılma töreni yapıldı.

Li Peni 23 Haziran 2000'de Haydar Aliyev'i kabul etmiştir. Daha sonra delegasyonlar arasında görüşmeler yapıldı. Görüşmelerde Çin Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü desteklediğini, sınırların değiştirilmesine karşı çıktığını bildirir, tek kutuplu dünyayı kabul

etmeyerek çok kutuplu dünya oluşturulması için çabalar ediyordu. Çin'e göre, her ülke din ve ulusal kalkınma yolunu istediği gibi belirlemelidir. Görüşmelerde, Çin tarafı siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda işbirliği yapmak ve onu genişletme konusundaki istekliliğini ilan etti.

2002 yılında Azerbaycan ile Çin arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasının on yılı tamam oldu. Geçtiğimiz yıllarda ilişkiler ve işbirliği derinleşti.

Bu münasebetle Haydar Aliyev ÇHC Başkanı Tszyan Tseminə gönderdiği tebrik mektubunda geçen yıllar boyunca iki ülke arasındaki ilişkilerde dostluk ve karşılıklı yararlı işbirliğinin teşekkül tapdığını, bu ilişkilerin dairesinin genişlediğini ve seviyesinin yükseldiğini özel kaydetmiştir. Tzyan Tsemin ise Haydar Aliyev'e gönderdiği tebrik mektubunda Çin ile Azerbaycan'ı eski İpek Yolu döneminden itibaren dostluk ilişkilerinin bağladığını, diplomatik ilişkilerin kurulmasının yeni sayfa açtığını dikkat merkezine çekmiştir. ÇHC Başkanı ülkelerin bağımsızlığının, egemenlik ve toprak bütünlüğünün korunması, ayrıca ekonomisinin geliştirilmesi adına çabalarda karşılıklı anlayış ve işbirliğini desteklediklerini, dayanışmanın saxlanılmasının ve gelişmesinin ülkelerle, halkın menfaatlerine uygun olduğunu vurgulamıştır.

İkili ilişkilerinde enerjiye ve toprak bütünlüğü konusuna daha çok önem verilmiştir. “Doğu Türkistan” söylemini Azerbaycan terk ettikten sonra, Çin rahatlamış ve 2 devlet ile ilgili konuların toprak bütünlüğü çerçevesinde hall edilmesinin önemini vurgulamıştır.

Azerbaycan'ın enerji sektörüne Çin geçmiş zamanlardan merak duymasına rağmen bu sektöre ancak 2003 yılında gire bilmiştir. Pirsaat petrol yatağının kullanılması ile ilgili 2002 yılının ortalarından görüşmeler yapılmıştır SOCAR ile Shengli Oil şirketinin temsilcileri 4

Haziran 2003'de anlaşma imzalamıştır. Karaçukur petrol yatağı kullanımında 18 Haziran 2004'deki anlaşma ile ortaklık elde edilmiştir. Bu projelerde, Çin'in şirketi ile birlikte Arap Emirlikleri'nin Middle East Petrol şirketine de yer verilmiştir. Bugün, Çin'in günden-güne çoğalan petrol talebiyle, Hazar bölgesi ve Azerbaycan'a olan ilgiside paralellik teşkil ediyor. Bununla ilgili olarak, temmuz 2004 tarihinde Çin Ulusal Petrol Kurumu Başkanı Çou Dzipinin Azerbaycan'ı ziyareti önem teşkil ediyor.

1949 yılından Tayvan sorunu ile boğuşan Çin'le Ermenistan'ın askeri saldırısına maruz kalmış Azerbaycan'ın sorunlarının temelde benzerlik Çin'in bu tutumunun oluşmasına önemli etki göstererek ülkelerimizin yaklaşmasında belirli rol oynamış, karşılıklı seferlerde beyan edilen separatizmə karşı ortak mücadele niyeti Azerbaycan-Çin birliğini daha da güçlendirmiştir.

Dağlık Karabağ konusunda Çin'in Azerbaycan'a ilk destek adımları, hiç kuşkusuz ki, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in 1994 yılının Mart ayında Çin Halk Cumhuriyeti'ne ziyareti sırasında atılmıştır. Yapılan görüşmeler sırasında seçkin devlet adamı Haydar Aliyev Ermenistan'ın tecavüzü ve bu tecavüzün ağır sonuçları hakkında geniş bahsetmiş, Pekin'de Uluslararası Ticaretin İnkişafına Yardım Komitesindeki konuşmasında da Ermenistan'ın işgali ve savaşın işlediği zorluklardan söz açmıştır. Görüş çerçevesinde düzenlenen basın toplantısında Haydar Aliyev Ermenistan'ın saldırısı sonucunda oluşmuş Dağlık Karabağ sorununun çözümünde ÇHC'nin BM Güvenlik Konseyi'nde ilkesel ve adil tutum tuttuğunu özel kaydetmiştir. Çin'in Azerbaycanın toprak bütünlüğünü tanıdığını ve sorunun barış yoluyla kısa sürede çözümüne taraftar olduğunu beyan etmesi bu yolculuğun en büyük sonucu olarak akılda kalmıştır.

Bu dönemde 2 devletin askeri yetkilileri arasında farklı seviyelerde müzakereler yapılmıştır, onun en büyük örneklerinden biri, 25-27 Mayıs 2000 tarihleri arasında Azerbaycan'ın Savunma Bakanı Sefer Ebiyev'in Çin'e ve 5-8 Temmuz 2001 tarihleri arasında ise Çin'in Savunma Bakanı Zhu Yanhan'ın Azerbaycan'a yaptığı ziyarettir. Çin askeri yetkililer ile defalarca bir araya gelinse de uzun dönem ciddi sonucu olmamıştır.

Çin, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü desteklemek için somut bir adım atmıştır. 2 Aralık 2002 tarihinde «BM ile AGİT arasında olan işbirliği üzerine karar»a Azerbaycan tarafından her yıl öne sürülen düzeliş üzerine BM Genel Kurulu'nda oylamada Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri arasında ÇHC, toprak bütünlüğüne yönelik değişiklik için oy veren tek ülke oldu.

10-11 Şubat 2003 tarihinde Çin Dışişleri Bakanı Liu Guchang Azerbaycan'a gelmiştir. Bu dönemde görüşmeler bakımından son önemli olaylardan biri gibi değerlendirmemiz doğru olur. Guchang, Haydar Aliyev, Devlet Başbakanı Artur Resizade , Devlet Dışişleri Bakanı Vilayet Guliyev , ve Devlet Meclis Başbakanı Murtuz Elesgerov bir araya gelmiş, ilişkileri geliştirmek ve ticaret hacminin artırılmasıyla bağlı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev, Çin'i Tibet ile Tayvan konusunda desteklediğini, Liu Guchang ise Azerbaycan- Ermenistan arasındaki sorunun toprak bütünlüğünün korunarak çözülmesi gerektiğini belirtmiştir.

Böylece, Haydar Aliyev'in yürüttüğü amaçlı dış siyasetinin sonucu olarak uzun yıllardır Çin Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına, egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı duyuyor, dünya kamuoyu ile birlikte Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ sorununun barışçı çözümüne taraftar çıkıyor, aynı zamanda BM Güvenlik Konseyi'nin

çatışmalara dair kabul etdiği ilgili kararların uygulanmasını destekler. Buna karşılık, Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti, Çin'in birleşik Çin'in politikasına saygı duyar ve Tayvan'ı Çin'in ayrılmaz bir parçası olarak kabul eder. Azerbaycan Cumhuriyeti, Tayvan devletini tanımıyor ve onunla herhangi bir diplomatik veya başka ilişkileri yok. Tayvan'ın uluslararası örgütlere katılımıyla ilgili konularda, Azerbaycan Cumhuriyeti yalnızca tek bir Çin prensibinden hareket eder ve sadece ÇHC'yi temsil eden kuruluşları tanır.

1.4. İLHAM ALİYEV'İN DÖNEMİNDEKİ İLİŞKİLER

Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in dış politikası, Çin ile ilişkilerin geliştirilmesine özel bir ilgi göstererek, bu alanda elde edilen başarıları daha da ileri götürmüştür. Azerbaycan'ın dış politikası bu dönemde Haydar Aliyev'in dış politikası şeklinde olmuş, dengerli politika yürütülmüştür. Azerbaycan'la Çin ilişkileri de önceki dönemde olduğu gibi geliştirilmeye devam edilmiştir. 17-19 Mart 2005 tarihleri zamanı İlham Aliyev'in Çin'e ziyareti tarihsel olarak önemlidir. Bu ziyaret zamanı yapılan görüşmeler sonucunda Çin'in Azerbaycan'a 15 milyon yuan tutarında karşılıksız yardım edeceğine dair mutabık elde edilmiş, ülkeler arasında belgeler imzalanmış, Azerbaycan Çin İş Forumu geçirilmiş ve tedbirlerle ilişkiler yeni aşamaya girmiştir.

Bu resmi ziyaret zamanı atılan en büyük adımlardan biri Azerbaycan'ın Kültür Bakanlığı ile Çin Kültürel Bakanlığı arasında 2005-2009 yılları döneminde kültür ve sanat alanında işbirliği protokolün imzalanması oldu. Ziyaret sırasında Çin'in Kommersiya Bakanlığı, Azerbaycan'ın Ekonomik Kalkınma Bakanlığı ve ülkemizin Çin'deki büyükelçisinin organizasyonu ile düzenlenen forumda cumhuriyetimizin 40 ve Çin'in 400-dek şirketinin temsilcileri katılmıştır. Forumda Azerbaycan'da Çin

teknolojileri ile cam-asansörden kablo, bilgisayarlar, petrol endüstrisi için seyyar sondaj ekipmanları, tarımda kullanım için kaplar ve ambalaj malzemeleri üzere işletmelerin kurulması, tekstil, ayakkabı sanayisi, inşaat materiallerininin baskısı alanında işbirliğini genişletmek konuları görüşülmüştür.

ÇHC Devlet Başkanı Sayın Hu Tsintao, bu ziyareti ilişkilerin gelişmesinde vacib bir olay olarak bildirmiş ve Azerbaycan'ın Güney Kafkasya'daki liderlik pozisyonundan hoşnut olduğunu belirtmiştir. İlham Aliyev ise Çin'in iş çevrelerinin Azerbaycan'ın ekonomisinin çeşitli alanlarına yatırım yapmasına yardımcı olacağından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Bu ziyaretten sonra karşılıklı ilişkilerde yeni ve geniş sayfalar açılmıştır.

12 Mayıs 2008'de Çin'in Sichuan eyaletinde meydana gelen deprem sonucunda çok sayıda insanın öldüğü, evlerinin ve binalarının yıkıldığı belirtilmelidir. O zaman Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, devlet başkanına ve halkına bir taziye mektubu göndermiş ve yok edilen okulun yeniden inşasına 1 milyon dolar tahsis etmiştir. Çin tarafından Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in ülkenin ağır gününde verdiği destek ve kaygılarını paylaşması takdirle karşılanmıştır.

Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Pekin'deki XXIX Yaz Olimpiyat Oyunlarının açılış törenine katılmak üzere 8 Ağustos 2008'de Çin'i ziyaret etmiştir. Pekin Yaz Olimpiyat Oyunları çerçevesinde "Azerbaycan Günü" düzenlenmiş ve Cumhurbaşkanı İlham Aliyev de torende konuşma yapmıştır.

Azerbaycan'ın dünya çapındaki küresel süreçlere entegrasyonunu ve ülkemizin uluslararası arenaya geniş katılımını vurgulayan bu ziyaret, devletlerarası ilişkilerin gelişmesi için de büyük önem taşıyordu. Bu ziyaretlerin, müzakerelerin geliştirilmesindeki kilit noktalardan biri,

Azerbaycan'la Çin'in temsil ettiği uluslararası kuruluşlarda bir-birlerinin menfaatlerinin ve pozisyonların korunmasıdır. 2012-2013 yılları arasında Azerbaycan'ın BM Güvenlik Konseyi'ne daimi olmayan üyesi seçildiğinde Çin'in ülkemize desteği, bunun açık bir örneğidir.

Azerbaycan ile ÇHC ekonomik ilişkileri genişletmek ve bu alandaki sorunları çözmek için Hükümetlerarası Ekonomik Komisyon kurmuşlardır. Komisyonun ilk toplantısı 27 Mayıs 2009 tarihinde gerçekleştirilmiştir. 12 Haziran 2012'de Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi ve Sanayi Bakanlık ile ÇHC Kommersiya Bakanlık bir memorandum imzalamışlardır.

Ayrıca Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomik Kalkınma Bakanlığı ve ÇHC Sintsyan Uygur Özerk İli Hükümeti, Hükümetlerarası Ekonomik Komisyon çerçevesinde ticari-ekonomik işbirliği işçi grubunun kurulmasına ilişkin protokol de imzalanmışlardır.

Çin'in Dışişler Bakanı olan Yang Jiechi 16-17 Mayıs 2010'da Azerbaycan'a gelmiştir. Yang Jiechi, İlham Aliyev ve Dışişler Bakanı olan Elmar Memmedyarov görüşmüş, Azerbaycan'ın toprağının bütünlüğü meselesinde daim yanında olacağını bildirmiştir.

19 Mayıs 2014'te Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in Asya'da işbirliği ve güven artırıcı önlemler konfransı'nın IV Zirvesine katılması için Çin'e bir sonraki ziyareti de önemli sonuçlar verdi. Bölgede ve dünyada uluslararası güvenlik konularının ele alındığı bu zirvenin gündemine Dağlık Karabağ sorunu da eklenmiş, enerji sektöründe, tarihi İpek Yolunun restorasyonunda Azerbaycan'ın rolü bir daha dikkate iletilmiştir. Zirve toplantısının son beyannamesinde, Azerbaycan'ın çıkarlarını gözetken altı madde yer almıştır.

8 - 11 Aralık 2015 tarihlerinde Cumhurbaşkanı, ÇHC'Ye ziyaretde bulunmuştur. Bu sırada "Çin-Azerbaycan dostluk ilişkileri ve işbirliği

geliştirilmesi ve derinleştirilmesi ile ilgili Ortak Beyanname", "Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İpek Yolu Ekonomik Hattı oluşturulmasının birlikte desteklenmesine dair Anlaşma Memorandumu", aynı zamanda işbirliğine dair 10 belge imzalanmıştır.(Aslanlı ve Memmedli, 2016, 149) 11 Aralık'ta Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Çin'in Renmin Üniversitesi'nde "Tarihin Fahri Profesörü" diplomasını almıştır. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in Çin'e yaptığı bu ziyaret, daha fazla işbirliği için büyük fırsatlar yarattı ve gelecekteki kalkınma umutlarına katkıda bulunmuştur.

Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in Çin'e yaptığı ziyaret, Çin Azerbaycan arasında stratejik diyalogun güçlendirilmesinde ve pragmatik işbirliğinin derinleştirilmesinde, yeni tarihsel fırsatların yaratılmasında misilsiz rol oynamıştır. İpek Yolunun Ekonomik Hattı oluşturulmasının birlikte desteklenmesine dair anlaşma memorandumunun imzalanması Azerbaycan-Çin ilişkilerine dünyanın yeni jeopolitik düzeni düzleminde bakmak zoruretiden ileri gelen adımlardan olmuştur. Çin, sözde "Bir Kuşak, Bir Yol" stratejisinin uygulanmasıyla, halihazırda küresel jeopolitik manzara dinamiklerini yenileştirecek önlemler uygulamaktadır. 2013 yılının eylül ayında ülke rehberi Si Cinpinin ileri sürdüğü "Yeni İpek Yolu'nun Ekonomik Hattı" üç proje içerir: "Yeni İpek Yolu", "Güney İpek Yolu" ve "XXI yüzyılın Deniz İpek Yolu".

Bu stratejinin temel amacı Çin ekonomisini Asya, Afrika, Orta Doğu ve Avrupa ile ilişkilendirmektir. Pekin'e göre somut gerçekleşme, tek bir rota şeridi üzerinde yer almalıdır. Çin'in "Bir Kuşak, Bir Yol" girişiminin arkasında yeni kalkınma stratejisi yatıyor. Resmi Pekin, eski eyaletlerinin kalkınma düzeyini artırma amaçlı ekonomik ve enerji programlarının uygulanmasını düşünüyor. Ayrıca Afrika ve Orta

Doğu'dan güvenilir hammadde ithalatı yapmak, hazır ürünler ihraç etmek.

"Bir Kuşak, bir Yol" adlı stratejik konsepsiya Çin ile Azerbaycan ilişkilerinin derinleştirilmesi için, aynı zamanda ülkeler arasında ticari, ekonomik alanlarda yapılan takas ilişkilerinin gelişmesi bakımından çok önemlidir. Çin İpek Yolu üzerinde bulunan ülkelerden biri olan Azerbaycan'la karşılıklı temasların güçlendirilmesine büyük önem vermektedir.

Azerbaycan Cumhurbaşkanı Çin'e ziyareti çerçevesinde İpek Yolu'nun başlangıcı sayılan Sian kentine de ziyaret etmiş, Bakü ve resmi Pekin İpek Yolu Ekonomik hattı inşaatı ve birlikte uygulanması hakkında anlaşmaya varmışlar. Çin bu tarihi yolun doğuda başlangıç noktasıysa, Azerbaycan önemli bir geçiş alanıdır. Bu sadece Batı-Doğu yönünü değil, Çin'in Başkanı Si Cinpin'in de vurguladığı gibi Kuzey-Güney yönünde de önemli bir rol oynayabilir. Azerbaycan'a ulaşan mallar her iki yönde de nakledilebilir. Böylece, hem Batı hem de Uzak Doğu ülkeleri dünyanın farklı bölgeleriyle ucuz ve karlı ilişkiler kurma olanağına oluyor. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, İpek Yolu Ekonomik Hattı oluşturulması ile ilgili fikirlerini Çin'in Renmin Üniversitesi'nde konuşması sırasında şöyle ifade etmiştir: "Biz Başkan Si Cinpin tarafından belirlenen İpek Yolu Ekonomik Hattı oluşturulması teşebbüsünü tam destekliyoruz. Azerbaycan, ülke çapında çok modern bir ulaşım altyapısının oluşturulmasına katkıda bulunuyor. Bu yıl ağustos ayında Çin'den ilk konteyner treninin Hazar Denizi ile Azerbaycan'a getirildiğini söyleyebilirim. Dün, ulaştırma alanında işbirliği beklentilerini ayrıntılı olarak ele aldık. Azerbaycan'ın coğrafi konumu, ülkemizi Avrupa'dan Asya'ya, Asya'dan Avrupa'ya geçiş için bir merkez haline getirmektedir. Biz şu anda demir yollarının müasirleştirilmesine,

Hazar bölgesinde en büyük liman kurulmasına ve umarım gelecek yıl faaliyete başlayacak Azerbaycan ile Avrupa arasında demiryolu bağlantısına yatırım yatırırız. Bakü-Tiflis-Kars demiryolu inşaatı, Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan tarihi bir İpek Yolu inşa etmek için eksik demiryolu bağlantısını yaratacaktır. Bu rota, Çin'den Avrupa'ya, Avrupa'dan Çin'e malları getirmenin en kısa yolu olacak”.

Büyük gelişmelerden olan Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattı resmi açılış töreni 30 Ekim 2017'de, Eski İpek Yolu'nu modernize etmek, Avrupa ve Asya arasında yeni ticaret yolları açmak amacıyla Çin'in desteklediği “Bir Kuşak, Bir Yol” projesi çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bakü-Tiflis-Kars Azerbaycan için tarihi projedir ve derin ekonomik fayda, verim sağlamaktadır.

Jeopolitik gelişmelerin ağırlık merkezinin gittikçe Doğu'ya geçmesi bağlamında Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in izlediği bu politika stratejik açıdan son derece değerlidir. Bütün bunlar, bugün Azerbaycan ve Çin'inin, modern dünyanın jeopolitik manzarasını ve Batı'nın enerji haritasını değiştirebilecek dev projelerde önemli bir rol oynadığını teyit etmektedir. Burada Orta Asya ülkelerinin de süreci desteklediğine dikkat edilmelidir. Şu anda Kazakistan, Türkmenistan, Tacikistan, Özbekistan ve Kırgızistan çeşitli alanlarda Çin'le yakın işbirliği içinde çalışıyor. Bu arada, bölge ülkelerinin Pekin'le ortak enerji projeleri yürüttüklerini ve yatırımlarını artırdıklarını belirtmek gerekiyor. Azerbaycan ile Çin arasında birkaç “ara nokta” bulunduğu ve bunların stratejik ve jeopolitik önemi inkar edilemez.

Pekin'de yapılan toplantılarda, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in Çin'in büyük şirketlerini ülkemize yatırım yapmaya davet etmesinin merakla karşılanmasının arkasında da bu hususlar dayanır. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev özellikle petrol dışı sektörün daha da geliştirilmesi için önemini

özellikle vurguluyor. Çin'de bilgi ve iletişim teknolojileri, tarım, geleneksel olmayan enerji sektörlerinde yer alan şirketler de, Azerbaycan'daki yatırımın boşa gitmeyeceğini anlıyor. Burada istikrar hakim, girişimcilik için elverişli ortam, ekonomi dinamik inkişafdadır, kenar etkilerden bağılı değildir ve bu nedenlerden hayli kazanç almak olur. Petrol fiyatlarındaki hızlı düşüş, ekonominin çeşitlendirilmesi Azerbaycan için de büyük önem taşıyor. Azerbaycanın dünyanın en hızlı büyüyen ekonomisi ile yakın işbirliği kurması, her alanda ilerleme olasılığını artıracaktır. Çin'in bu işbirliği içerisinde kendi çıkarları vardır. İlk olarak, küresel düzeyde Washington-Pekin yarışması devam ediyor. Çin'in işbirliğini genişletmesi çok önemlidir. İkincisi, Pekin'in Avrupa ülkelerine bir kısayolu olması gerekiyor. Avrupa Birliği pazarında varlığını genişletmekle Çin, gelişimsel beklentilerini ve genel ilerleme beklentilerini korumuş olur.

Üçüncü olarak, dünyada meydana gelen olaylar, enerjide beklenmedik eğilimlerin oluşmayacağını garanti etmediğini göstermektedir. Bu nedenle, Pekin Orta Asya, Kafkaslar, Orta Doğu ve Afrika'da özel adımlar atmaya hevesli. Bütün bu yollar Azerbaycan üzerinden geçiyor. Ayrıca, resmi Pekin'in uluslararası arenada Azerbaycan gibi bir ortağa çok ihtiyacı var. Çin Halk Cumhuriyeti Başkanı Si Cinpin Azerbaycan Cumhurbaşkanı ile görüşmesinde her iki ülkenin 2020 yılına kadar özel gelişme konseptinin olduğunu ayrıca belirtmiştir. Çin süper güç olarak, şimdi büyük planlar üzerinde çalışıyor. Çin şirketleri enerji, yüksek teknolojiler, tarım ve başka alanlarda geniş faaliyet gösteriyor. Azerbaycan ve Çin arasındaki işbirliğinin kurulmasına hiç bir engel yoktur.

2015 yılında Azerbaycanın Şanghai İşbirliği Örgütü'ne (ŞİÖ) diyalog ortağı olarak katılımı ve Asya Altyapı Geliştirme Bankası'nın kurucu

üyesi olarak onaylanması da Çin-Azerbaycan işbirliği ilişkilerinin derinleşmesi için yeni zemin yaratmıştır. Ülkemizin ŞİÖ-e "diyalog ortağı" statüsünde katılması bölgesel düzeyde yeni işbirliği adımlarının atılması ve Çin'den başlayarak Orta Asya'yı da kapsamakla Kafkasya'ya kadar geniş bir bölgede Azerbaycan-Çin ilişkilerinin yeni örneklerinin oluşması açısından çok önemlidir. Ayrıca, iki devletin siyasi diyalog ve uluslararası kuruluşlarda ortak faaliyetlerini genişletmek konusunda uzlaşması de çok önemli potansiyel içeriyor. Çin BM Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesinden biridir. Somut inisiyatiflerde bulunmak, her hangise karara veto etme hakkına sahiptir. Azerbaycan'la Çin arasında geniş stratejik ortaklığın kurulması her iki ülke için BM çerçevesinde başarılı faaliyet göstermek şansını artırır. Özellikle Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili BM tarafından kabul edilmiş 4 kararın yerine getirilmesine resmi Pekin ivme verebilir.

Dünyada terörizm ve saldırgan bölücülük tehditlerinin giderek güçlendiği ortamda Azerbaycan'la Çin arasında güvenlik alanında da işbirliğine büyük ihtiyaç var. Bu, bölgede gerçekleşen süreçler üzerinde olumlu bir etkiye sahip olabilir. Şimdi dünyada cereyan eden ve panik doğuran karmaşık süreçler gösteriyor ki, gerginliğin azaltılmasında karşılıklı yararlı işbirliği modelleri büyük rol oynuyor. Güvenlik alanında geniş ilişkilerin kurulup geliştirilmesi Asya ile birlikte, Güney Kafkasya'da jeopolitik manzaraya olumlu etki gösterebilir. Devlet başkanlarının imzaladıkları ortak bildiride Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ sorununa da özel bir yer ayrılmış ve resmi Pekin sorunun Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde çözümüne taraftar olduğunu bir daha beyan etmiştir. Bu, ÇHC-in Dağlık Karabağ sorununa ilişkin tuttuğu sabit konuma dayalıdır.

Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in de Çin'le ilgili uyguladığı politikada Dağlık Karabağ sorunu öncelikli konulardan biri olarak sürekli odak merkezinde bulundurulmuştur. Tüm dış seferlerde, uluslararası örgütlerdeki çıkışlarında ve ülkemizde yapılan üst düzey görüşmelerde olduğu gibi, Çin'e yapılan tüm resmi seferlerde ve Çin heyetleri ile görüşmelerde de Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in konuşmasının önemli bir bölümünü Ermenistan'ın ülkemize karşı askeri saldırısı, Ermeni terörü, Ermeni herbçilerinin halkımıza karşı işledikleri vahşet, Hocalı soykırımını hakkında açıklamalar kapsamıştır.

Bu açıdan 2014 yılı 19 Mayıs Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansının Şanghay'da düzenlenen IV Zirve toplantısı da dikkat çekicidir. Zirve toplantısına katılmak için Çin'e ziyareti çerçevesinde ÇHC-in Başkanı Si Cinpin ile görüşen Cumhurbaşkanı İlham Aliyev Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansının artık barışın, istikrarın ve işbirliğinin teşvik edilmesi alanında prestijli uluslararası foruma dönüştüğünü ve bu toplantıda sâdrliyin Çin tarafına geçmesinin Asya'da barış ve güvenliğin daha da güçlenmesine neden olacağını bildirmiştir. Başkan Azerbaycan'ın da terörizmin kurbanı olduğunu kaydederek, Ermeni terörünün Azerbaycan için ağır sonuçlarından söz etmiştir

Ana tartışma konusu bölgede ve dünyada uluslararası güvenlik meseleleri olan, 40'dan fazla devlet ve uluslararası kuruluşun birinci kişilerinin yer aldığı zirve toplantısında Azerbaycan gerçeklerinden söz edilmesi, ülkemizin bölgede ve Asya'daki süreçlere katılımına ve güvenliğin teminatına dair tedbirlerdeki rolü hakkında ayrıntılı sohbet açılması dünya devletlerinin ülkemize ilgisinin ve dikkatinin artması açısından çok önemli olmuştur.

Bu muteber tedbirin nihai beyannamesinde Dağlık Karabağ sorununun uluslararası hukuk normlarına uygun çözümü ile ilgili Azerbaycan'ın haklı tutumunun desteklenmesine hizmet eden paragrafların yer almasını separatizmlə müştərek mücadele niyetinin daha bir başarısı olarak değerlendirilebilir. Öyle ki, beyannamenin 1.4. maddesi devletlerin birbirlerinin egemenliğine, bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne, sınırlarının dokunulmazlığına saygı ilkesini, çatışmaların barışçıl çözümü, iç işlerine müdahale edilmemesi, ekonomik, sosyal, kültürel ve insani nitelikteki uluslararası sorunların çözümünde uluslararası düzeyde işbirliği ve s. gibi yükümlülükleri öngörüyor.

Beynamedeki 2.4 madde devletlerin separatçılarla hiçbir ilişki yaratmaması, 3.5. madde ise Ermenistan ve Azerbaycan arasında sorunun uluslararası hukukun ilke ve kuralları çerçevesinde barışçıl çözümüne destek verilmesi ile ilgili konuları kapsamaktadır.

2015 Aralık 8-den 11-dek Çin'e devlet ziyareti sırasında Çin'in Renmin Üniversitesi "Tarih üzere fahri profesör" diplomasının tanıtımı töreninde yaptığı konuşmasında İlham Aliyev Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili ayrıntılı bilgi vermekle birlikte, resmi Pekin'in bu konudaki tutumunu yüksek takdir etmiştir. Devlet başkanlarının görüşmelerinde ve ziyaret çerçevesinde imzaladıkları ortak beynamede, Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ ihtilafı özel bir yer içermiştir. Çin yönetimi sorunun uluslararası hukuk kural ve ilkeleri doğrultusunda, BM Güvenlik Konseyi kararlarına uygun, adil çözümü konusuna daima kararlı destek gösterdiğini ve bundan sonra da aynı konumda olacağını vurgulamış, aynı zamanda Azerbaycan tarafı beyan etmiştir ki, "Tek Çin" ilkesi üzere hep kendi somut tutumunu bildirecektir.

Ortak beynamede Çin'in Dağlık Karabağ sorununun Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde çözümüne taraftar olduğuna dair hükmün

yer bulması siyasi ve jeopolitik anlam taşıyor. Bunun nedeni Çin yalnız resmi olarak Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü desteklemiyor, hem de çatışmayı bu ilke temelinde çözmek istemesini bildirmiş olmasıdır. Uluslararası kuruluşların benzer belgeleri benimsemeleri iyi bilinmektedir. Dolayısıyla, Ermenistan'ın uluslararası hukuka göre Azerbaycan aleyhinde herhangi bir iddiada bulunma şansı yoktur. Çin tarafının Dağlık Karabağ sorununun uluslararası hukuk çerçevesinde adil çözümüne taraftar olması, her şeyden önce, Azerbaycan yönetiminin izlediği başarılı dış siyasi politikayla bağlıdır. Devlet başkanı, Pekin'de Azerbaycan'ın "Tek Çin" ilkesini desteklediğini belirtmiştir. Bunun resmi Pekin için bir sorun olduğu bilinmektedir. Mesele şu ki, bazı yabancı güçler Çin'de radikal ve ayrılıkçı ortam yaratmaya çalışıyorlar. Bu amaç için bile, terör eylemleri defalarca işlendi. Dünyanın çeşitli bölgelerinde bölücülüğün kenardan alovlandırılması mekanizmasına dikkat edersek, benzeri durumların Çin'de de baş kaldırması ihtimalinin varlığını kabul etmeliyiz. Spesifik değilse, Çin ne kadar güçlü olsa da, aynı zamanda terörizmin tehdit ettiğini etiraf etmek gerekir. Seperatizm bu büyük ülkeye büyük bir meydan okuma getirebilir.

Bu nedenle, Çin'in Dağlık Karabağ sorununun nesnel tutumundan iki önemli sonuç çıkarılabilir. Her şeyden önce, Çin dünyanın herhangi bir yerinde ayrılıkçılığı destekliyorsa, bu kendisi için zarar verici olacaktır. Özellikle, Dağlık Karabağ'daki ayrılıkçı rejimin her hangi bir jeopolitik bahaneyle desteklenmesi doğru bir adım olamaz.

İkincisi, resmi Pekin sadece radikal ayrılıkçılığı desteklemeli, aynı zamanda ona karşı da savaşmalıdır. Azerbaycan da bu konuyla terörizm ve ayrılıkçılıktan muzdarip bir ülke olarak ilgilenmektedir. Doğal olarak, resmi Bakü bütün devletlerin toprak bütünlüğüne saygı duyar. Dolayısıyla devlet başkanının "Tek Çin" ilkesine taraftar olduğunu özel

vurgulaması tamamen Azerbaycan'ın dış politikasının içeriği ile sıkı sıkıya bağlıdır.

Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in bu ziyareti separatizmlə ortak mücadelenin yönlerini müeyyenləşdirməklə birlikte, hem de Çin'le stratejik ortaklık ve Dağlık Karabağ sorununa BM kararları çerçevesinde bakışta yeni aşamanın başlanmasını sağlamıştır.

Azerbaycan'la Çin arasında stratejik ilişkilerin gelişmesi her iki ülke için BM çerçevesinde başarılı faaliyet imkanlarını genişletiyor, özellikle Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili BM'nin kabul ettiği 4 kararın yerine getirilmesine resmi Pekin'in desteği açısından belirli perspektifler yaratıyor.

Şu anda Azerbaycan-Çin ilişkileri etkili bir döneme sahiptir. İki ülke arasındaki ilişkileri daha da geliştirmek için işbirliği fırsatları genişletilmelidir. Bunun için yukarıda belirtilen alanlarda farklı düzeylerde karşılıklı ziyaret, diyalog ve məsləhətləşmələrin--- devam etdirilmesi gerekir. İki ülke arasında ticaret hacminin artırılması için tedbirler alınmalı, Azerbaycan'da özellikle petrol sektörünün, ilgili altyapının geliştirilmesi alanında Çin'in tecrübesinden istifade edilmeli ve bu projelere Çin'in katılımı politikası yürüdülməlidir. Bundan başka iki ülke arasında bu zamana kadar imzalanmış belgelerin icrasının sağlanması ve sözleşme hukuk içinde daha da güçlendirilmesi çalışmalarının sürdürülmesi de günümüzde Azerbaycan-Çin ilişkilerinin gelişmesine büyük katkıda bulunabilir.

Çin gibi güçlü bir devletin Azerbaycan'daki uluslararası projelere katılması, bölgedeki diğer ülkelerin gelişmesine büyük ölçüde fayda sağlayabilir. Çünkü Çin'in en önemli avantajı, bölgesel veya uluslararası projelerinde diğer ülkelerin iç işlerine karışmamasıdır. Azerbaycan ve Çin, adil ilkelere ve karşılıklı güvene dayalı büyük ölçekli projelerde

işbirliği içerisinde. Bu tür ortaklıklarla birlikte, ülkeler arasında tarihsel olarak mevcut olan halk diplomasisi sayesinde ilişkilerin derinleşmesi iki halkı daha da yakınlaştıracak ve her iki ülkenin kamuoyunda doğru bilginin oluşmasına elverişli bir ortam yaratacaktır. Çin tarafından başlatılan "Yeni İpek Yolu" girişimi bunun bir örneğidir. Bu girişim, açık bir şekilde, dünya ülkeleri ile birlikte bölgemizin istikrarına katkıda bulunacak ve gelişmekte olan ülkelerin gelişimini hızlandıracaktır. Bu açıdan bakıldığında, iki ülkenin dış politika yönleri birbiriyle tam bir uyum içindedir. Azerbaycan, Çin tarafından ireli sürülmüş "Yeni İpek Yolu" ve "Bir Kuşak, Bir Yol" stratejisinde bir köprü görevi görüyor. Azerbaycan'ın Çin ile Avrupa'yı veya diğer ülkeleri birleştirebilecek bir ulaşım merkezi gibi formallaşması önemlidir. Özel vurgulanmalıdır ki, 2013-2016 yılları boyunca Çin'in devlet başkanı Si Cinpin 37 ülkeyi ziyaret etmiş ve neticede "Yeni İpek Yolu" projesinde yer alan ülkelere 51.1 milyar ABD doları tutarında yatırım yapılmıştır.

Sonda onu da belirtelim ki, yıllar önce ÇHC-in temel amacı, yabancı yatırımcıları ülkeye çekmek idi, şimdi bu amaç kendi yönünü tam değiştirmiştir. Yabancı ülkelerin stratejik alanlarına yatırım yapmak, tanınmış markaları satın almak - bir sözle, bu ülkede yabancı ülkelerde daha aktif bir rol oynamak için önemli bir hedef haline gelmiştir. Küresel ekonomik krizin devam ettiği bir zamanda, bu tür fırsatlar Çin gibi ülkeler için yeni fırsatlar sunuyor. Çin, İpek Yolu'nda yaklaşık 14 ülke ile serbest ticaret bölgesinin kurulması konusunda bir anlaşma imzalamıştır. Gürcistan da Çin'in bu projesine artık katılmıştır. Siyasi ve ekonomik gücü günden güne artan Azerbaycan'ın Çin'in sunduğu İpek Yolu projesinde daha aktif katılımı öncelikle iki eski halkı birbirine daha

da yakınlaştıracak, dostluk ilişkilerini derinleştirecek - bir sözle, bütün bunlar her iki ülkenin milli çıkarlarına hizmet edecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN MEDYASINDA ÇİN HALK CUMHURİYETİ

İMAJI(1994-1999)

Azerbaycan ve Çin arasındaki ilişkiler, Tarihi İpek Yolu çerçevesinde eski zamanlara dayanıyor. Bununla birlikte, Sovyet döneminde bu ilişkiler, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin Çin ile işbirliği çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. İstisna hal vardır ki, Eylül 1920'de Bakü'de düzenlenen Doğu Milletler Birinci Kongresi'ne Çin'den temsilcilerin gelişi buna örnektir. Bu dönemde sağlıklı bir ilişki olmamıştır. Ama Sovyetler Birliği'nin dağılması zamanında Çin bölge için hazırlıklara başlamış, sürecin tamamlanmasından sonra ise diğer Güney Kafkasya ülkeleriyle beraber Azerbaycan'la da ilişkiler kurmaya teşebbüs etmiştir.

Önceleri ilişkiler bazı nedenlerden dolayı iyi şekilde olmamıştır. Daha sonralar ise Azerbaycan'ın dengeli politikaya geçiş ve Çin'in öncelikleriyle bağlı olarak ikili ilişkiler nizamlanmıştır. Çin Azerbaycan açısından BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi ve dünyanın büyük ekonomik güçlerinden biri olması ile bağlı olarak, önemli olmuştur. Ayrıca, Çin, Doğu Asya ülkeleri içinde Azerbaycan ile ilişkilerde en büyük ilgiye sahip bir devlet olmuştur. Onun Azerbaycan'a ve Hazar havzasına olan ilgisi doğaldır. Çünkü, gelişmekte olan Çin'e yönelik ana tehdit hammadde ve her şeyden önce enerji sıkıntısı olmuştur. Bu açıdan Azerbaycan, Çin'in cazip ülkeleri arasında yer almıştır. İlişkilerde arazi bütünlüğü vurgusu da dikkat çekmiştir. Sonradan ise, Çin, Kafkaslar, Hazar Havzası ve Orta Asya'da bir sıra projelere, özellikle TRACECA projesi çerçevesinde uygulanan Doğu-Batı projesine büyük ilgi göstermiştir.

Bu bölümde Azerbaycan-Çin ilişkileri 1994, 1997, 1998, 1999 yıllarında Azerbaycan medyasında nasıl görüldüğüne bakacağız. Kaynak olarak Azerbaycan'da yayınlanan Azərbycan ve Azadlıq gazetesinin haberleri değerlendirilmiştir.

2.1. AZERBAJYCAN MEDYASINDA AZERBAJYCAN-ÇİN İLİŞKİLERİ : EKONOMİK BOYUT

Ekonomik sorunlar Sovyetler Birliği'nin çöküşünü hızlandıran başlıca nedenlerden biri olmuştur. Bu bağlamda eski Sovyet Cumhuriyetleri bağımsızlıklarının ilk yıllarında derin ekonomik ve sosyal sorunlar karşılaşmışlardır. Azerbaycan Cumhuriyeti de bu dönemde diğer cumhuriyetlerin karşılaştıkları sorunları yaşamış ve bu sorunlara Dağlık Karabağ çevresindeki gerilimin artması ekonomik sorunları daha da derinleştirmiştir.

Bağımsızlık zamanından bugüne kadar, ülkenin ekonomik gelişimi iki ana aşamaya bölünebilir. Birincisi, 1991-1995 yıllarını kapsayan ekonomik kaos ya da durgunluk dönemi. İkincisi, 1996'dan beri devam eden makroekonomik istikrar ve dinamik ekonomik gelişme. Ön cephedeki ateşkesin ve dahilde istikrarın elde edilmesinden sonra, sıra ekonomik reformlara gelmişti. 1994'ten beri ülkede güçlü ekonomik önlemler alınmağa başlanmıştır. Bu dönemde, en büyük petrol şirketleri ile “Yüzyıl Sözleşmesi” adlandırılan büyük petrol sözleşmeleri imzalanmıştır. 1994'te Yüzyıl Sözleşmesi'nin imzalanması ve 12 Kasım 1995'te Anayasanın kabul edilmesi ve piyasa ekonomisinin yasal düzenleyici çerçevesinin hızlandırılmasıyla, ülkeye büyük miktarda yabancı yatırım dahil olmaya başlamıştır. Azerbaycan-Çin bağlamında Azerbaycan medyasındaki ekonomik boyutu ele aldığımızda da aynı

manzarayla karşılaşmaktayız, ekonomik ilişkiler zamanla daha da güçlenmiştir.

Şimdi ise örneklerle 1994-1999 dönemine ilişkin haberleri ele alalım.

Azadlıq gazetesinin 5 Mart 1994 tarihli “Çin ile Cumhuriyetimiz Arasındaki Ekonomik İlişkiler Yoğunlaşıyor” başlıklı haberinde Çin Dış Ticaret ve Dış Ekonomik Bakanlığı idaresinin liderliğindeki bir heyetin Dışişleri Bakanlığı yetkilileriyle bir araya geldiği belirtilmiştir. Ziyaretin amacı, hafif ve gıda endüstrisi ile tanışlık olmuştur. Toplantı ekonomik işbirliği programı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde, Çin Halk Cumhuriyeti ile Cumhuriyetimiz arasındaki emtia dolaşımının 1993 yılında 4 milyon 400 bin dolar olduğu kaydedilmiştir. Bunun 2 milyon 920 bininin Çin'in, 1 milyon 280 bin dolarının ise Cumhuriyetimizin payına düştüğü belirtilmiştir (Azadlıq gazetesi, 1994; 2).

Azərbaycan gazetesinin 5 Mart 1994 tarihli “Çinli Misafirler Bakü'de” başlıklı haberinde de Azərbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in Çin'e yapılacak ziyaretinin arifesinde, Çin Halk Cumhuriyeti Dış Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Bakanlığının idaresinin başkanlığındaki heyet, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin genişlemesiyle ilgili konuları araştırmak üzere Bakü'ye geleceği belirtilmiştir. Dışişleri Bakanlığı misafirlerle bir toplantı yapmıştır. AzerTac muhabirlerine bildirilmiştir ki, Çinli uzmanlar 6 Mart'a kadar ülkemizin hafif sanayi ve gıda sanayi işletmeleri ile tanışacak ve gelecek işbirliği alanlarını belirleyecekler (Azərbaycan gazetesi, 1994; 2).

Azərbaycan gazetesinin 10 Mart 1994 tarihli “İlişkileri Geliştirmek için Yeni Perspektifler” başlıklı haberinde Azərbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in Çin Halk Cumhuriyeti'ne resmi ziyareti belirtilmiştir. 7 Mart'ta Azərbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'e, Çin Halk Cumhuriyeti Başbakanı Tszyan Tszemin tarafından resmi

karşılanma töreni keçirilmişdir. Sonra ikili görüşmələr olmuşdur. Tszyan Tszemin, Çin'in Azərbaycan ilə ilişkilerinin geliştirilməsinə böyük önəm verdiğini və bu işbirliğini hər alanda gücləndirmək üçün birlikdə çalışmaya hazır olduğunu söyləmişdir. Görüşmələrdən sonra, Tszyan Tszemin və Haydar Aliyev, ÇHC ilə Azərbaycan arasındakı dostane ilişkilerin geliştirilməsi üçün ortaq bir beyanat imzalamış, iki ölkə arasındakı havayolu açılışı haqqında, bilimsel, teknik və kültürel işbirliyi, tıp, radyo, televiziya və turizm alanında karşılıklı işbirliyi anlaşmaları yapmışlardır.

8 Mart'ta Azərbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev, Çin Halk Cumhuriyeti Başbakanı ilə görüşmüşdür. Toplantıda ikili ilişkilerin farklı yönleri tartışılmışdır.

Aynı gün Haydar Aliyev, ziyarətin ilk sonuçları ilə bağlı gazetecilər üçün bir basın toplantısı düzenlemiştir. Ziyarətin ilk sonuçlarına değinen Haydar Aliyev, Dağlık Karabağ sorununun Azərbaycan'ın karşı karşıya olduğu ən böyük sorunu olaraq ele almış və onun çözümlərinin Çin dahil BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üzvlərinin çabalarını birləştirmənin önəmini vurğulamışdır (Azərbaycan gazetesi, 1994; 1).

Azərbaycan gazetesinin 12 Mart 1994 tarixli “Dostluğu Sağlamaqlaşdırmaq, İşbirliğini Güçləndirmək Adına” başlıklı haberde Azərbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in Çin Halk Cumhuriyeti'ne yaptığı resmi ziyarətin, iki ölkə arasındakı ilişkiler və işbirliğı üzərində olumlu bir etki yarattığı belirtilmişdir. Devlet Başkanı için resmi karşılama töreni düzenlenmiştir. Daha sonra ikili görüşmelere geçmişlerdir. Müzakereler sırasında, daha önce Azərbaycan'a verilen kredilere ek olarak ÇHC'nin kapsamlı yardım için ölkəye yeni krediler vereceğı kararlaştırılmışdır. Bu krediler ağırlıklı olarak hafif sanayi ürünlerinin üretimine və ortak girişimlerin yaratılmasına odaklanacaktır. Buna ek olarak, yeni üretim alanlarının başlatılmasında yardımını gösterecek, yüksek teknoloji ürünlerinin ihracatının yanı sıra, bunların üretiminin geliştirilmesine de odaklanacaktır.

Heydar Aliyev de ÇHC Başkanını Azərbaycan'a resmi bir ziyarete bulunmaya davet etmiş və Tszyan Tszemin, ölkemizi uygun zamanda ziyaret etmekten duyacağı memnuniyeti dile getirmiştir.

Konuşmalardan sonra dostluk ilişkilerinin geliştirilmesi hakkında ortak bir beyanat imzalanmış, hava yolunun açılması, kültürel, bilimsel və teknik ilişkiler, tıp, yatırımların teşvik edilmesi və karşılıklı şekilde korunması konusunda və diğər alanlarda 7 önemli belge imzalanmıştır.

Martın 8-de Çin Seddi'ne yola düşmüş, Haydar Aliyev'e nadir mimari kurgu hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

Haydar Aliyev ÇHC Devlet Konseyi Üyesi, Ekonomik Reformlar Üzere Devlet Komitesi Başkanı Li Teiniylə buluşup, Çin'de ekonomik reformların somut türleri və mekanizması, temel yönler və diğər meselelerin öğrenilmesi için özel çalışma grubunun oluşturulması karara alınmış ve aynı gün oluşturulmuştur.

Aynı gün Başbakan, Lee Pen ile bir araya gelinmiş ve ikili ilişkilerin çeşitli yönleri tartışılmıştır. Görüşmede, Ermenistan'ın Azerbaycan'a yönelik saldırısı geniş ölçüde konuşulmuş ve Li Pen, Azerbaycan'ı BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olarak savunacağını belirtmiştir. Çin'in Azerbaycan'a yönelik kredisi hakkında kapsamlı bir konuşma yapılmıştır.

Daha sonra cumhuriyet cumhurbaşkanı eski imparatorun sarayındaki Ququn müzesini ziyaret etmiştir.

Akşama doğru Azerbaycan, ÇHC ve yabancı ülkelere gazeteciler için bir basın toplantısı düzenlenmiştir. Başkan, konuşmasında ve soruları yanıtlarken Ermenistan'ın saldırganlığı hakkında defalarca konuşmuştur.

9 Mart'ta Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev, Pekin'deki Uluslararası Ticaret Geliştirme Yardım Komitesinde bir konuşma yapmıştır. Ziyaretin gidişatından duyduğu memnuniyeti dile getirerek, imzalanan anlaşmaların her iki ülke için de faydalı olacağını, ülkemizdeki savaş koşullarına rağmen cumhuriyetimizde güçlü ekonomik ve politik istikrar hakim olduğunu belirtmiştir.

Pekin Sosyal Bilimler Akademisinde Haydar Aliyev soruları yanıtlamış ve konuşma yapmıştır.

Öğleden sonra, Haydar Aliyev, Şangay'a özel bir uçakla gitmiş, Serbest Bölge ile tanışmıştır. Sonra ortak girişimi ziyaret etmiş, işletme hakkında detaylı bilgi edinmiştir. Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın Çin ziyareti 10 Mart'ta sona ermiştir (Azərbaycan gazetesi, 1994; 1-2).

Azərbaycan gazetesinin 16 Mart 1994 tarihli "Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in Çin Uluslararası Ticaret Geliştirme Destek Komitesinde yaptığı konuşma" başlıklı haberinde Azerbaycan hakkında, ikili ilişkiler hakkında konuşan Cumhurbaşkanı, böyle bir açıklamalarda bulunmuştur: "Ülkenizde üçüncü gündürki, ülkenin

başkenti,güzel bir şehir olan-Pekin'deyiz ve üç gün boyunca bir çok konu tartışıyor ve hatta önemli belgeler imzalıyoruz. Bu belgeler, öncelikle Çin Halk Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti arasındaki ilişkilerin, öncelikle ticaretin ve ekonominin diğer alanlarının daha da geliştirilmesini amaçlamaktadır. Ülkenize geldiğimizden, hem yüksek hükümet tarafından hem de bizimle temas halinde olanların içtenleştirdiği samimi dostluk havasını hususıyla belirtmek isterim. Açıkçası, kendimizi evimizdeki gibi hissediyoruz. Bu çok önemli çünkü Çin Halk Cumhuriyeti ile dostane ilişkiler kurmaya çalışıyoruz. Bu ziyaret, Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın Çin'e olan ilk ziyaretidir ki, bu ilişkilerin kurulması ve bu ilişkilerin geliştirilmesi gerekliliğinden ortaya çıkmıştır.”(Azərbaycan gazetesi, 1994;1).

Azadlıq gazetesinin 23 Ağustos 1997 tarihli “Çin parlamentosu temsilcileri Bakü'ye geliyor” başlıklı haberde Çin parlamentosu temsilcileri 27-30 Ağustos'ta Bakü'ye geleceyi belirtilmiştir. Ziyaretin amacı, ülkeler ve parlamentolar arası ilişkileri geliştirmek. Büyükelçi, ekonomik ilişkilerin siyasi ilişkilerden geride kaldığını bildirmiştir. Çin'in Hazar Denizi'nin Azerbaycan kesimindeki petrol yataklarının istismarına katılmak niyyetindedir. Onun sözlerine göre, Azerbaycan Çin'den 300 bin dolar petrol satın almayı planlıyor (Azadlıq gazetesi, 1997; 2).

Azadlıq gazetesinin 4 Ocak 1997 tarihli “Çin, Azerbaycan'da petrol imalına katılabilir” başlıklı haberinde Çin'in Hazar Denizi'nin Azerbaycan bölgesinde petrol sahalarının işlenilmesine katılması önerildiği belirtilmiştir. Milli Meclis Başkanı Murtuz Alasgarov, "Doğu" haber ajansına bununla ilgili bilgi vermiştir. Azerbaycan'ın ireli sürdüğü bu teşebbüsün, parlamento başkanının Pekin'e yaptığı son ziyaret zamanı açıklandığı bildiriliyor (Azadlıq gazetesi, 1997; 1).

Çin Azərbaycanında neft emalına qoşula bilər

Чин Хәзәрин Азәрбајчан секторларындакы нефт ятагларынын ишләнмәсиндә иштирак етмәк тәклифи алыб. Бу барәдә “Шәрг” акентлијинә ММ-ин сәдри Муртуз Әләскәров мә лумат вериб. Азәрбајчанын ирәли сүрдүјү бу тәшәббүс парламент башчысынын Пекинә бу јахынлардакы сәфәри заманы ачыгланыб.

Azadlıq gazetesinin 29 Ağustos 1997 tarixli haberinde “Çin de petrolden pay umuyor” başlıklı haberinde Çin'in Azərbaycan Büyükelçisi Ley İn Çen, Çin petrol şirkətlərinin Azərbaycan'daki petrol yataqlarının istismarına katılmayı düşündüklerini söylemişdir. Büyükelçiye görə, petrol alanında Azərbaycan-Çin işbirliyi hər iki tərəf için də faydalı olacaqdır (Azadlıq gazetesi, 1997; 5).

Çin də neftdən pay umur

“Çin neft şirkətləri Azərbaycanın neft yataqlarının istismarına qoşulmaq fikrindədir”. Bu sözləri Çin Xalq Respublikasının Azərbaycandakı səfiri Ley İn Çen “Turan”ın müxbiriylə söhbətində deyib.

Səfirin sözlərinə görə, bu ilin oktyabrında Pekində neft problemiylə bağlı konqres keçiriləcək. Azərbaycan nümayəndələri də konqresə dəvət edilib. Dəvət gəbul edilərsə, Pekində Çin neft şirkətlərinin Azərbaycan neftinin istismarında iştirakı barədə söhbətlər aparılacaq.

Azərbaycan - Çin iqtisadi əlaqələrindən danışıq üçün İ. Çen indiki durumun hələ ölkələrdən heç birini gənə etmədiyini deyib. Onun fikrincə, bu əlaqələr inkişaf etdirilməlidir. Səfirin sözlərinə görə, neft sahəsində Azərbaycan - Çin əməkdaşlığı hər iki tərəf üçün faydalı olar.

Azerbaycan gazetesinin 19 Temmuz 1998 tarihli “Eski Çin'de Ekonomik Reformlar Yazan Juan Lu, Bizim için de İlginçtir” başlıklı haberinde Haydar Aliyev'in 1994 yılında Çin'e yaptığı başarılı ziyaret belirtilmiştir. Çin felsefesinde önemli bir rol oynayan Konfüçyüsçülük okulunun önde gelen temsilcilerinden Ni Juen Lu'nun on yedinci yılda gerçekleştirdiği ekonomik reformlar bildirilmiştir (Azərbaycan gazetesi, 1998; 2-3).

Azerbaycan gazetesinin 6 Eylül 1998 tarihli “Büyük İpek Yolu - Doğu ile Batı'nın Ahengi” başlıklı haberinde UNESCO'nun 80'li yılların sonlarından 2000 yılına kadar, 30'dan fazla büyük ülkenin bilimsel, kültürel ve kamu faaliyetlerini kapsayan "Büyük İpek Yolu: medeniyetlerin diyalogu" başlıklı çok taraflı bir program hazırladığı belirtilmiştir. Bu programa göre, Orta Asya, Çin, Moğolistan, Kazakistan, Azerbaycan ve Ukrayna'daki İpek Yolu Karayolu güzergahlarında büyük bir uluslararası sefer düzenlenmiştir.

Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in teşebbüsü ile 7-8 Eylül'de Bakü'de düzenlenecek uluslararası konferansın, Büyük İpek Yolu'nun zirvesinde olacağı ve burada çok önemli kararlar alınacağı belirtilmiştir (Azərbaycan gazetesi, 1998; 2).

Azərbaycan gazetesinin 9 Eylül 1998 tarihli “Tarihi İpek Yolu Restorasyonu Üzre Baküde Uluslararası Konferans” başlıklı haberde konferansın, Haydar Aliyev ve Gürcü Devlet Başkanı Eduard Şevardnadze'nin girişimiyle Avrupa Birliği Komisyonu ile yapıldığı bildirilmiştir. Konferansa Çin, Avusturya, Ermenistan, İtaliya, Qazaxıstan, İran vb devletler katılmıştır.

Ayrıca Çin heyeti başkanı Büyükelçi Çşan Gotszyan konuşma yapmıştır. Avrasya ulaşım koridorunun inşası için çabaları desteklediğini,

Azerbaycan ve diğer ilgili ülkelerle ulaştırma alanında işbirliğini güçlendirmeye hazır olduğunu belirtmiştir. şu anda Çin'de Nantszyan demiryolu inşa ediliyor. Eğer bu yol sınır ülkeleriyle birleşse, o zaman Transkafkasya ve Orta Asya lkelerinin Sakin okeana ve Uzak Doğu'ya yolu daha da kısaltılacaktır diye elave etmiştir (Azərbaycan gazetesi, 1998; 1,3).

Azərbaycan Gazetesinin 27 Mart 1999 tarihli “Çin lkemizde tarımla ilgileniyor” başlıklı haberinde Azerbaycan Tarım Bakanı İşşad Aliyev Çin'in Çin Büyükelçisi şan Gotszyan ile yaptığı toplantıda, Çinli diplomat, ülkesinin Azerbaycan'da arpa ve pirinç üretiminin organizasyonu, meyvelerin geliştirilmesi ve meyve işleme işletmelerinin çalışmaları ile ilgilendiğini söylemiş ve HC'nin karşılıklı işbirliği çerçevesinde bu alanlara yatırım yapma niyetlerini duyurmuştur (Azərbaycan gazetesi, 1999; 2).

Azadlıq gazetesinin 18 Mayıs1999 tarihli “Çin elçiliğinin inşası için kapalı ihale "Interservice"e emanet edildi” başlıklı haberde Bakü şehri İcra Kurulu Başkan Yardımcısı Eldaniz Lahicov, Çin Dışışleri Bakanlığı'nın Pekin'deki diplomatik korpusa hizmet eden büro çalışanlarını kabul etdiyi belirtilmiştir.

Pekin ofisi başkanı, şan Tsiyao ofisin 1962'den beri faaliyet gösterdiğini ve Bakü şehri İdare Kurumu ile aynı organ olan Intererserver ile işbirliği yapmakla karşılıklı olarak ilgilendiklerini söylemiştir (Azadlıq gazetesi,1999; 2).

Yapılan haber taraması sonucunda toplam 13 ekonomi haberi değerlendirilmeye tabi tutulmuş ve hepsi olumlu haberdir. En büyük “Tarihi İpek Yolu Restorasyonu Üzre Bakü’de Uluslararası Konferans” ve “İlişkileri Geliştirmek için Yeni Perspektifler” haberidir.

2.2. AZERBAIJAN MEDYASINDA

AZERBAIJAN-ÇİN İLİŞKİLERİ: SİYASİ-ASKERİ

BOYUT

1994 yılının Mayıs ayında, ateşkes Ermeni-Azerbaycan çatışmasının çözümlenmesinde ilk aşama olarak ön saflarda yer aldı. Cumhuriyetin liderliğinin aktif diplomasisi sonucunda Azerbaycan, demokratik yönetimin ve dünya çapındaki kamu kuruluşlarının silahlı çatışmaya olan tavrına radikal bir değişim sağlayabildi. AGİT Lizbon Zirvesi'nde (1996), bu uluslararası örgütün (Ermenistan hariç) 54 üyesinden 53'ü,

Dağlık Karabağ sorununun çözümünde Azerbaycan'ın ulusal çıkarlarının ilkelerini savunmuştur. Dönemin Azerbaycan-Çin ilişkileri ile derlediğimiz haberlerde de Çin'in Azerbaycana bu konuda destek olduğunu görmekteyiz.

Azərbaycan gazetesinin 10 Mart 1994 tarihli “Azerbaycan dünyayı geziyor” başlıklı haberinde Haydar Aliyev'in Batı'ya bir pencere açmaya, Fransa, İngiltere ve Çin'e ziyaret yapmaya zorlayan sebebin, beklenen felaket, ekonomik ve politik krizden kurtulmak olduğu bildirilmiştir (Azərbaycan gazetesi, 1994; 2).

Azərbaycan gazetesinin 3 Eylül 1994 tarihli “Çin Halk Cumhuriyeti'nde bulundular” başlıklı haberinde Cumhuriyet Meslektaşlar Konfederasyonu Başkanı Sattar Mehbaliyev başkanlığındaki heyet, Birlik Meslektaş Federasyonunun davetlisi olarak ülkeyi ziyaret etdiği belirtilmiştir. Konuşma sırasında, Çin ve Azerbaycanlı işçilerin durumu, meslektaşlarının haklarını ve çıkarlarını koruma konusundaki çalışmaları hakkında bilgi alışverişi yapılmıştır. Azerbaycanlı ve Çinli meslektaşları arasında dostluk ve işbirliği konusunda bir anlaşma imzalanmıştır (Azərbaycan gazetesi, 1994; 2).

Azadlıq gazetesinin 1 Mart 1997 tarihli “Çin uluslararası belgelere uymalıdır” başlıklı haberinde AXCP, Çin Halk Cumhuriyeti Uygur-Sinzenyan Özerk Bölgesi'ndeki Urumçi şehrindeki son gelişmeler hakkında bir beyanat yayınladığı belirtilmiştir. AXCP, Çin resmi dairelerinin ülkenin Uygur nüfusa karşı politikasını şiddetle kınamakta ve soruna barışçıl bir çözüm çağrısında bulunmaktadır. AXCP, ÇHC'nin resmi dairelerinin ilgili BM yasal belgelerine uymasını ve Uygurların haklarına saygı göstermesini talep etmiştir (Azadlıq gazetesi, 1997; 2).

Azadlıq gazetesinin 12 Ağustos 1997 tarihli “Çinli parlamenterler Bakü'ye gelecek” başlıklı haberinde Çin Halk Temsilciler Meclisi Daimi

Komitesi başkan yardımcısı Van Bint Yanemin liderliğindeki bir grup Çinli parlamenter, Ağustos ayı sonlarında Bakü'ye geleceyi belirtilmiştir. Ziyaretin amacı, Azerbaycan ve Çin parlamentoları arasındaki ilişkileri geliştirmek vb. sorunları tartışmak olmuştur (Azadlıq gazetesi, 1997; 2).

Azadlıq gazetesinin 29 Ağustos 1997 tarihli “Konuşmacı Çin parlamenterleri ile bir araya geldi” başlıklı haberde Toplantıda Murtuz Alasgarov, Azerbaycan'ın iki ülke arasındaki kapsamlı ilişkilerin geliştirilmesine tereddar olduğu belirtilmiştir. Ziyaret sırasında parlamentolar arası konuların ayrıntılı olarak tartışılacağını söylemişler. Çin parlamentosu temsilcisi, ülkesinin Azerbaycan-Çin ilişkilerinin gelişimine büyük önem verdiğini söylemiş. Onun sözlerine göre, Çin ülkeler arasındaki ekonomik, kültürel ve politik ilişkilerin gelişmesini savunuyor (Azadlıq gazetesi, 1997; 1).

Spiker Çin parlamentarlari ilə görüşüb

Дүнән Милли Мәчлисин сәдри М.Әләскәров Үмумчин Халг Нүмајәндәләри Мәчлиси даими комитәсинин сәдр мүавини Ван Бин Сјан башда олмагла Чин парламент нүмајәндә һеј әти илә көрүшүб.

Көрүш заманы М.Әләскәров Азәрбајчанын һәр ики өлкә арасында һәртәрәfli әлагәләрин инкишафына тәрәфдар олдуғуну дејиб. О, сәфәр заманы парламентләрасы мәсәләләрин һәртәрәfli мүзакирә едиләчәјини билдириб.

Чин парламентинин нүмајәндәси өлкәсинин Азәрбајчан - Чин мүнасибәтләринин инкишафына бөјүк әһәмијјәт вердијини дејиб. Онун сөзләринә көрә (“Туран”), Чин өлкәләр арасында игтисади, мәдәни, сијаси әлагәләрин инкишафына тәрәфдардыр.

Azərbaycan gazetesinin 24 Mart 1998 tarixli “Çin Halk Cumhuriyeti Başkanı, Ekselansları Sayın Tszyan Tszemin'e” başlıklı haberde Azərbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev, Çin Halk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nı seçilmesi vesilesiyle tebrik etmesi belirtilmiştir (Azərbaycan gazetesi, 1998; 1.).

Azərbaycan gazetesinin 30 Mayıs 1998 tarixli “Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Başkanı, Ekselansları Sayın Haydar Aliyev'e” başlıklı haberde Çin Halk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Tszyan Tszemin, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin milli bayramı vesilesiyle Haydar Aliyev ailesine ve Azerbaycan halkına samimi tebriklerini dile getirdiyi belirtilmiştir (Azərbaycan gazetesi, 1998;1).

Azərbaycan gazetesinin 1 Ekim 1998 tarixli “Çin Halk Cumhuriyeti Başkanı, Ekselansları Sayın Tszyan Tszemin'e” başlıklı haberde Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in Çin Halk Cumhuriyeti'nin sadık lideri, ülkenin önde gelen siyasi ve askeri şahsiyet Yan Şanku'nun ölümü üzerine derin başsağlığı verdiyi belirtilmiştir (Azərbaycan gazetesi, 1998; 1).

Azadlıq gazetesinin 19 Mayıs 1999 tarihli “Vafa Guluzade, Çin'i Kafkasya'yı “karıştırmakla suçluyor” başlıklı haberde Resmi Bakü, Pekin'in Ermenistan'a 8 "Tayfun" füze tesisini vererek Güney Kafkasya'daki durumu gerginleştirmek çabaları gibi sayıyor diye belirtilmiştir. Pekin'in bu isteğinin kökünde Hazar petrolünü Batı'ya Çin'den taşıma arzusunun olduğu bildiriliyor. Ayrıca, tayfun yardımıyla Ermenistan'ın sadece petrol boru hatlarına değil, aynı zamanda Azerbaycan sınırlarına da zarbe yapacağı söylenilmiştir (Azadlıq gazetesi, 1999; 7).

27 May Azərbaýcan gazetesinin “Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Başkanı, Ekselansları Sayın Haydar Aliyev'e” başlıklı haberde haberde Çin Halk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Tszyan Tszemin'in, Azerbaycan Cumhuriyet Günü vesilesiyle samimi tebriklerini aile ve dost Azerbaycan halkına iletirdiyi belirtilmiştir.(Azərbaýcan gazetesi,1999; 1.)

Azadlıq gazetesinin 4 Haziran 1999 tarihli “Çin Bakü'yü duydu” başlıklı haberde Çin Dışişleri Bakan Yardımcısı Van Infan, ülkesinin 8 Tayfun füze kurgusunu Ermenistan'a vermesini rastgele ve hoş olmayan bir olay olarak adlandırıldığı bildirilmiştir. Açıklamada Van Infan, olayın tekrarlanmayacağına söz vermiştir. Dışişleri bakan yardımcısının sözlerine göre, bütün Çinli uygulayıcılar geri çağırılmıştır (Azadlıq gazetesi, 1999; 7).

Azərbaýcan gazetesinin 10 Ağustos 1999 tarihli “Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev, Çin Cumhuriyet Savcılığı'ndan bir heyet kabul etmiştir” başlıklı haberde Ülkenin savcılık orqanları arasındaki işbirliği konuşulmuştur. İki savcı organı arasındaki işbirliği anlaşması kabul edilmiştir. Eylül ayı başlarında Pekin'de uluslararası bir savcı konferansı düzenlenecektir. Bu anlaşmanın da o tarihte imzalanacağı

bildirilmiştir. Anlaşmada organize suç ve diğer suçlularla ilgili bir dizi önemli konuda razılaşmalar yapılacaktır.(Azərbaycan gazetesi, 1999; 1) Azərbaycan gazetesinin 1 Ekim 1999 tarihli “Çin Halk Cumhuriyeti Milli Tatili Şerefine” başlıklı haberde 1 Ekim'de Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 50. yıldönümü tamam olduğu belirtilmiştir. Bu vesileyle, Çin'in Azerbaycan Büyükelçisi 30 Eylül'de Gülustan Sarayı'nda resmi bir resepsiyon düzenlemiş ve Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev resepsiyona katılmıştır.İki devletin marşı çalınmıştır. Haydar Aliyev konuşma yapmıştır ve iki ülke arasındaki giderek artan dostluk ilişkilerinden bahsetmiştir (Azərbaycan gazetesi, 1999; 1-2.).

Yapılan haber taraması sonucunda toplam 12 siyasi ve askeri haber değerlendirmeye tabi tutulmuş, haberlerin tamamı siyasi içerikli haberlerdir, bunlardan 10'u olumlu, 2'si olumsuz olarak nitelendirilebilir. En büyük haberi “Azerbaycan Dünyayı geziyor”.

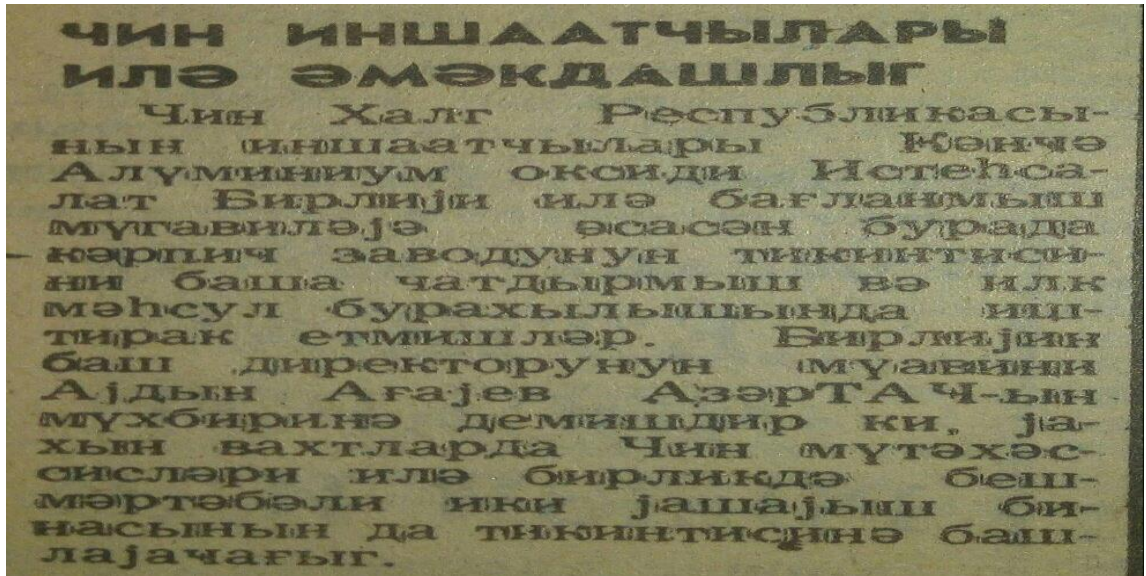
2.3 AZERBAIJAN MEDYASINDA

AZERBAIJAN-ÇİN İLİŞKİLERİ: SOSYO-KÜLTÜREL BOYUT

ÖnceleriAğır ekonomik ve sosyal koşullar, Dağlık Karabağ sorunu ve onun getirdiği yüzbinlerce mültecinin varlığı kültürel ilişkileri ikinci plandakoyuştur. Kültürel ilişkiler dar etnik çerçevede kalmıştır. Başka deyişle, hasret giderme niteliğinde olmuştur. Ancak ireli dönemden itibaren ülkenin sosyo-politik, sosyal, ekonomik, bilimsel ve kültürel yaşamında ve uluslararası ilişkilerinde bir dönüm noktası yaranmış, zamanla ülkede istikrarlı sosyo-politik sabitlik kurulmuştur. Bu bölümde genel haber az ve sosyal içerikli ağırlıktadır. Zira konuya ilişkin haberler

Dağlık Karabağ ve bu bölgeden göçə zorlanan mültecilərə sağlanan yardımlar yetkililərin ziyarətlərini konu edinməkdir.

Azərbaycan gazetesinin 5 Mart 1994 tarixli “Çin İnşaatçıları ilə İşbirliyi” başlıklı haberdə Çin Halk Cumhuriyeti'nin inşaatçıları eski Alüminyum Oksit Üretim Birliyi ilə bağlanmış anlaşmaya görə buradaki tuğla fabrikasının inşaatını tamamladığı belirtilmiştir. Birlik Genel Müdür Yardımcısı Aydın Ağayev, Çinli uzmanlarla birlikdə, iki beş katlı iki konutun yakında inşa edileceğini söylemiştir (Azərbaycan gazetesi, 1994; 4).

Azərbaycan gazetesinin 17 Mart 1994 tarixli “Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in Pekin Sosial Bilimler Akademisinde konuşması” başlıklı haberdə Azərbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev, çıxışı zamanı 1949 Çin Devrimi'nden sonra Çin'də büyük sosial ve ekonomik deyişimlərin yaşandığını söylemiştir. Azərbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının ardından Çin ilə diplomatik ilişkilerin yanı sıra ticaret ve ekonomik ilişkilerde kurulmuştur.

Azerbaycan'ın geçmişte birçok ülke ile yoğun ticaret ve ekonomik ilişkilere sahip olduğuna dikkat çeken Haydar Aliyev, Azerbaycan'dan geçen Büyük İpek Yolu'nun bu ilişkilerde özel bir rol oynadığını söylemiştir. Ayrıca Dağlık Karabağ sorununu konuştu ve sorunun barışçıl yollardan çözümü için olduğunu da bildirmiştir (Azərbycan gazetesi, 1994; 1-2.).

Azərbycan gazetesinin 24 Mart 1994 tarihli “Mekanda Uzak, Gönülde Yakın Çin” başlıklı haberde Çin Halk Respublikasının Haydar Aliyevi iyi şekilde karşılaması bildirilmiştir. Karşılama Töreni geçirilmiş, daha sonra danışıklar zamanı işbirliğinin güçlendirilmesiyle ilgili konuşmalar yapılmıştır. Ayrıca ÇXR her hangi ölkede baş veren olaylara karşı orta pozisyonda olmasına bakmayarak, Azerbaycanın Dağlık Karabağ sorununda 1 manalı olarak destek veriyor. Bu destek Bm Tehlukesizlik Şurasında kendisini açıkca gösteriyor (Azərbycan gazetesi, 1994; 1-2.).

Azadlıq gazetesinin 5 Şubat 1998 tarihli “Çin mutfağı zengindir” başlıklı haberinde Yeni bir Çin restoranının - "NAN" ÇHINESE CUISINE, Bakü'de açıldığı bildirilmiştir. Restoran organizatörü 100 faiz yabancı yatırımlı Metropol (Türkiye) firmasıdır. Yemek yapmak için gerekli olan yiyeceklerin 80 faizi Avrupa'dan getirilmiştir. Bu restoran, Bakü'deki Metropol'un ikinci Çin restoranı olduğu belirtilmiştir (Azadlıq gazetesi, 1998; 3).

Çin mətbəxi zəngindir

Ancaq bunu müasir səviyyədə təbliğ edənlər azdır

Ətən həftə Bakıda Xagani küçəsində daha bir Çin restoranı – "NAN" CHINESE CUISINE açılıb. Restoranın təşkilatçısı 100 faiz xarici investisiyalı "Metropol" (Türkiyə) firmasıdır.

Firmanın əməkdaşları J. Əhmədinin sözlərinə görə, restoranda Çin aşpazının bəşirliyi altında hazırlanan müxtəlif jeməklər təqdim edilib. Bunların hazırlanması üçün lazım olan ərzağın 80 faizi (məl və donuz əti, dəniz məhsulları və s.) Avropadan kətilir. 50 nəfərlik restoranın xidmət sahəsi 130 kv. metrdir. Menyuə Çin xidmətləri (iki nəfərlik pə - 20 \$), tojuq salatası (1 pə - 6 \$), gızardılмыш məl əti və kələm (1 pə - 7 \$) və s. daxildir. Restoranda Çin mətbəxi Avropa standartlarına uğun təşkil edilib. Jərli sakinlərin düşündüyü kimi, burada müştərilərə suda-guruda jəşə anlardan hazırlanmış

gida məmulatı təklif edilmir. Və bu restoran "Metropol"un Bakıda ikinci Çin restoranıdır.

Yumuijətlə, firma Bakıda fəalijət kəstərdir 3 il ərzində dünjənin 5 müxtəlif mətbəxinə təqdim edən çəmi 6 restoran açıb: "Drakon" (Çin), "Stek houz" (Avropa), "Dolça bita" (İtaliya), "Kare houz" (İndiyan), "Meuxana" (Türkiyə) və "NAN" (Çin). Hələlik bunula kifajətlənən

Xidmət

firmanın məqsədi dünjə kuinariyasının, o çümlədən, Çin mətbəxinin hamının qəbul edə biləcəyi tərzə müştərilərə təqdim olunmasıdır. Bakıda bunaqə özünü doqruqltmajan və hətta çinlilərin təşkil etdir 4 Çin restoranı bərədə J. Əhməd belə deir: "Çin mətbəxinə tələbat var, bunu müasir səviyyədə təbliğ edənlər isə azdır"

ELÇİN

Azərbaycan gazetesinin 23 Şubat 1999 tarixli "Çin Büyükelçisinin yardımı" başlıklı haberde Çin Halk Cumhuriyeti'nin Azərbaycan Büyükelçisi Çşan Qotsyan, Mülteciler ve Zorunlu göçgünlerin İşleri üzre Devlet Komitesi Başkanını Ali Hasanov ile bir araya gelerek, iki ülke arasındaki dostluk ve işbirliğinin bir işareti olarak, 30.000 yuan miktarında Azerbaycanlı kadınlara ve zorunlu göçə maruz kalanlara yardım amacıyla kendi fonu hesabına aldığı 30.000 yuan miktarında 221 adyalın Azərbaycan hükümetine verilmesi ile bağılı ilgili bir dilekçe sunduğu belirtilmiştir (Azərbaycan gazetesi, 1999; 3).

Azadlıq gazetesinin 25 Mayıs 1999 tarixli "Çin büyükelçiliği önünde bir protesto düzenlendi" başlıklı haberde Çin'in Ermenistan'a 8 "Tayfun" füzesi teslim edeceğini öğrenen Azərbaycan hükümeti, Çin'in ülkemizdeki büyükelçisine itiraz notası vermekle kalmamış, Türk Milliyetçi Partisi, Çin Halk Cumhuriyetinin ülkemizdeki büyükelçiliği binasına karşı protesto etdiği bildirilmiştir. Ek olarak, Doğu Türkistan'da Uygur Türklerine karşı soykırım politikalarının uygulanması, eylemin genişlemesinin nedenlerinden biriydi (Azadlıq gazetesi, 1999; 7).

Azərbaycan gazetesinin 24 Aralık 1999 tarixli “Pekin Konferans Merkezinin uygulanmasının sonuçları tartışıldı” başlıklı haberde Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Kadın Sorunları için Devlet Komitesi Avrupa otelinde bir seminer düzenlediği bildirilmiştir. Seminar, 1995 yılında Pekin'de düzenlenen Azerbaycan Dünya Kadınlar Konferans Merkezi'nin sonuçlarına ithaf edilmiştir. Tartışmalarda, BM Kalkınma Programı'nın Azerbaycan'daki kadınların durumu hakkındaki raporunda dile getirilen konuların bazı cehetleri ile gözden geçirilecektir (Azərbaycan gazetesi, 1999; 4).

Yapılan haber taraması sonucunda toplam 7 sosyo-kültürel haber değerlendirmeye tabi tutulmuşturki, haberlerden 6’sı olumlu, 1’i ise olumsuzdur. Bölümün en büyük haberi “Mekanda Uzak, Gönülde Yakın Çin” haberidir.

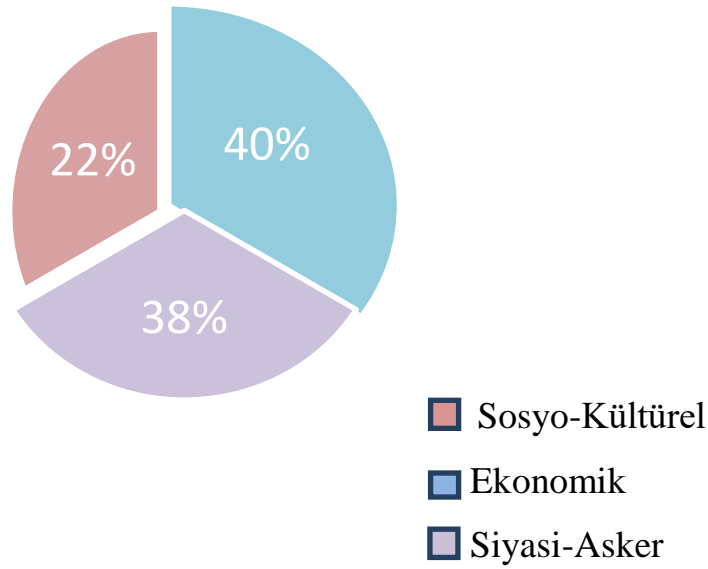
SONUÇ

İkinci bölümde Azerbaycan medyasında Azerbaycan-Çin ilişkilerinin farklı boyutlarını ele aldık. İki ülke arasında ilişkinin Ekonomik, Siyasi ve Askeri, Sosyo-kültürel boyutlarını inceledik. Kaynak olarak aldığımız Azadlıq ve Azərbycan gazetelerinde 1994-1999 yılları arasında yayımlanmış toplam 32 haber değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

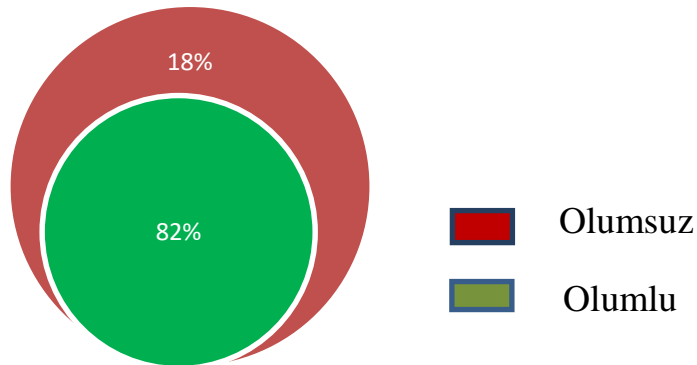
Değerlendirmenin istatistiksel sonuçları aşağıdaki grafiklerle verilmiştir.

Değerlendirmelerimiz üç alt başlıkta toplanmıştır: Ekonomi, Siyasi ve Askeri, Sosyo-Kültürel.

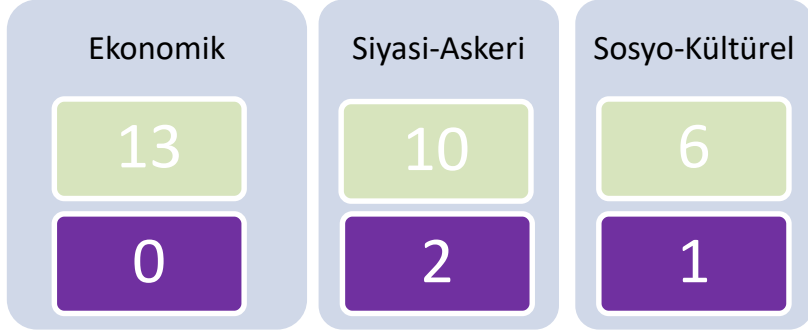
1. Haberlerin içeriği bakımından dağılımı

2. Haberlerin niteliğine göre dağılımı

3.Alt Başlıklar Bağlamında Haberlerin Niteliğine Göre Dağılımı

Olumlu

Olumsuz

KAYNAKÇA

QARACA, Bəxtiyar, “Bu yol uzanıb gedir... Yaşayan tarix-İpək yolu”, Azərbaycan, C.S. 4

(<http://www.anl.az/down/meqale/azerbaycan/2011/sentyabr/197593.htm>, Erişim tarixi: 08.09.2011).

“Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev Çin Ali Xalq Prokurorluğunun nümayəndə heyətini qəbul etmişdir”, (Azərbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev, Çin Cumhuriyet Savcılığı'ndan bir heyet kabul etmiştir), Azərbaycan gazetesi, 10 Ağustos 1999, s. 1.

“Azərbaycan Dünya Gəzir”, (Azərbaycan dünyayı geziyor), Azərbaycan gazetesi, 10 Mart 1994, s. 2.

“Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin Çin Beynəlxalq Ticarətin İnkişafına Yardım Komitəsində Çıxışı”, (Azərbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in Çin Uluslararası Ticaret Geliştirme Destek Komitesinde yaptığı konuşma), Azərbaycan gazetesi, 16 Mart 1994, s. 1.

ASLANLI, Araz ve MEMMEDLİ, Elşen(2016), “Azərbaycan-Çin İlişkileri (1991-2015)”, Dergipark, C.S. 1, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/210244>, s.143.

“Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Zati-Aliləri Cənab Heydər Əliyevə”, (Azərbaycan Halk Cumhuriyeti Başkanı, Ekselansları Sayın Haydar Aliyev'e), Azərbaycan gazetesi, 30 Mayıs 1998, s. 1.

“Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Çin Xalq Respublikasından Bakıya qayıdarkən Almatıda səfərin yekunları barədə jurnalistlər qarşısındakı çıxışı - 10 mart 1994-cü il”, Azərbaycan gazetesi, 12 Mart 1994, <http://lib.aliyev-heritage.org/az/4862397.html>

“Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Çinə rəsmi səfər zamanı Pekində mətbuat konfransında bəyanatı- 8 mart 1994-cü il”
<https://lib.aliyevheritage.org/az/9733009.html>

“Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin Pekin İctimai Elmlər Akademiyasında Çıxışı”, (Azərbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in Pekin Sosial Bilimler Akademisinde konuşması), Azərbaycan gazetesi, 17 Mart 1994, ss. 1-2.

“Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Zati-Aliləri Cənab Heydər Əliyevə”, (Azərbaycan Halk Cumhuriyeti Başkanı, Ekselansları Sayın Haydar Aliyev'e), Azərbaycan gazetesi, 27 Mayıs 1999, s. 1.

ASLANLI, Araz ve MEMMEDLİ, Elşen(2016), “Azərbaycan-Çin İlişkileri (1991-2015)”, Dergipark, C.S. 1, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/210244>, s. 149.

“Böyük İpək Yolu-Şərqlə Qərbin Vəhdəti”, (Böyük İpək Yolu - Doğu ilə Batı'nın Ahengi), Azərbaycan gazetesi, 6 Eylül 1998, s. 2.

“Dostluğu Möhkəmləndirmək, Əməkdaşlığı Gücləndirmək Naminə”, (Dostluğu Sağlamlaşdırmaq, İşbirliğini Gücləndirmək Adına), Azərbaycan gazetesi, 12 Mart 1994, ss. 1-2.

“Çinlə Respublikamız Arasında İqtisadi Əlaqələr Güclənir”, (Çin ilə Cumhuriyetimiz Arasındaki Ekonomik İlişkiler Yoğunlaşıyor), Azadlıq gazetesi, 5 Mart 1994, s.

“Çinli Qonaqlar Bakıda”, (Çinli Misafirlər Bakü'də), Azərbaycan gazetesi, 5 Mart 1994, s. 2.

“Çin parlamentinin nümayəndələri Bakıya gəlir”, (Çin parlamentosu təmsilçiləri Bakü'ye geliyor), Azadlıq gazetesi, 23 Ağustos 1997, s. 2.

“Çin Azərbaycanda neft emalına qoşula bilər”, (Çin, Azərbaycan'da petrol imalına katılabilir), Azadlıq gazetesi, 4 Ocak 1997, s. 1.

“Çin də neftdən pay umur”, (Çin de petrolden pay umuyor), Azadlıq gazetesi, 29 Ağustos 1997, s. 5.

“Çin Ölkəmizin Kənd Təsərrüfatına Maraq Göstərir”, (Çin ölkəmizdə tarımla ilgileniyor), Azərbaycan gazetesi, 27 Mart 1999, s. 2.

“Çin səfirliyinin tikintisinə qapalı tender "İnterservis"ə həvalə olunub”, (Çin elçiliğinin inşası için kapalı ihale "Interservice"e emanet edildi), Azadlıq gazetesi, 18 Mayıs 1999, s. 2.

“Çin səfirliyinin qarşısında piket keçirildi”, (Çin büyükelçiliği önünde bir protestp düzenlendi), Azadlıq gazetesi, 25 Mayıs 1999, s. 7.

“Çin Səfirinin Yardımı”, (Çin Büyükelçisinin yardımı), Azərbaycan gazetesi, 23 Şubat 1999, s. 3.

“Çin mətbəxi zəngindir”, (Çin mutfağı zengindir), Azadlıq gazetesi, 5 Şubat 1998, s. 3.

“Çin Xalq Respublikasında olmuşlar”, (Çin Halk Cumhuriyeti'nde bulundular), Azərbaycan gazetesi, 3 Eylül 1994, s. 2.

“Çin beynəlxalq sənədlərə əməl etməlidir”, (Çin uluslararası belgelere uymalıdır), Azadlıq gazetesi, 1 Mart 1997, s. 2.

Çin Bakını eşitdi, (Çin Bakü'yü duydu), Azadlıq gazetesi, 4 Haziran 1999, s.7.

“Əlaqələri İnkişaf Elətdirməyin Yeni Perspektivləri”, (İlişkileri Geliştirmek için Yeni Perspektifler), Azərbaycan gazetesi, 10 Mart 1994, s. 1.

“Çin parlamentarları Bakıya gələcək”, (Çinli parlamentler Bakü'ye gelecek), Azadlıq gazetesi, 12 Ağustos 1997, s. 2.

“Çin Xalq Respublikasının Sədri Zati-Aliləri Cənab Tszyan Tszeminə” , (Çin Halk Cumhuriyeti Başkanı, Ekselansları Sayın Tszyan Tszemin'e), Azərbaycan gazetesi, 24 Mart 1998, s. 1.

“Çin Xalq Respublikasının Sədri Zati-Aliləri Cənab Tszyan Tszeminə”, (Çin Halk Cumhuriyeti Başkanı, Ekselansları Sayın Tszyan Tszemin'e), Azərbaycan gazetesi, 1 Ekim 1998, s. 1,

“Çin Xalq Respublikasının Milli Bayramı Şərəfinə”, (Çin Halk Cumhuriyeti Milli Tatili Şerefine), Azərbaycan gazetesi, 1 Ekim 1999, ss. 1-2.

“Çin İnşaatçıları ilə Əməkdaşlıq”, (Çin İnşaatçıları ilə İşbirliyi), Azərbaycan gazetesi, 5 Mart 1994, s. 4.

“Əlaqələri İnkişaf Elətdirməyin Yeni Perspektivləri”, (İlişkileri Geliştirmek için Yeni Perspektifler), Azərbaycan gazetesi, 10 Mart 1994, s. 1.

“Məkanda Uzaq, Könüldə Yaxın Çin”, (Mekanda Uzak, Gönülde Yakın Çin), Azərbaycan gazetesi, 24 Mart 1994, ss. 1-2.

“Pekin konfransı Qərargahının həyata keçirilməsinin yekunları müzakirə olunur”, (Pekin Konferans Merkezinin uygulanmasının sonuçları tartışıldı), Azərbaycan gazetesi, 24 Aralık 1999, s. 4.

“Qədim Çində Aparılan İqtisadi İslahatların Müəllifi Juən Lu Bizim Üçün Də Maraqlıdır”, (Eski Çin'de Ekonomik Reformlar Yazan Juan Lu, Bizim için de İlginçtir), Azərbaycan gazetesi, 19 Temmuz 1998, ss. 2-3.

“Spiker Çin parlamentarları ilə görüşüb”, (Konuşmacı Çin parlamenterleri ile bir araya geldi), Azadlıq gazetesi, 29 Ağustos 1997, s. 1.

“Tarixi İpek Yolunun Bərpaı Üzrə Bakıda Beynəlxalq Konfrans”, (Tarihi İpek Yolu Restorasyonu Üzre Baküde Uluslararası Konferans), Azərbaycan gazetesi, 9 Eylül 1998, s.1; 3.

“Vəfa Quluzadə Çini Qafqazı qarışdırmaqda günahlandırır” , (Vafa Guluzade, Çin'i Kafkasya'yı karıştırmakla suçluyor), Azadlıq gazetesi, 19 Mayıs 1999, s. 7.